

Anders durven, anders doen

Burgerparticipatie bij TGO Smid:
Het fatale ongeval van Tamar uit Marken

Jerôme Lam
Severien Verbeek
Nicolien Kop

Anders durven, anders doen
Burgerparticipatie bij TGO Smid:
Het fatale ongeval van Tamar
uit Marken

Jerôme Lam
Severien Verbeek
Nicolien Kop

Colofon

Uitgave: Politieacademie, Apeldoorn

Datum: januari 2022

Oplage: 150 exemplaren

Fotografie: Beeldbank Politie, ANP

Drukwerk: Koninklijke Van der Most BV, Heerde

Contact: onderzoek@politieacademie.nl

© 2022 Politieacademie

Behoudens de door de wet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt zonder schriftelijke toestemming van de Politieacademie, die daartoe door de auteurs met uitsluiting van ieder ander onherroepelijk is gemachtigd.

Inhoud

Inleiding	5
1. TGO Smid: Het fatale ongeval van Tamar uit Marken	11
Reconstructie	11
2. Burgerparticipatie bij TGO Smid	23
Melden, weten en vinden	23
De waarde van het publiek	25
Uniek, of niet?	26
Anders, omdat	27
Tot slot	32
3. Interne samenwerking	37
Samenwerking tussen communicatie en opsporing	37
Samenwerking 'Blauw' en 'Grijs'	42
4. Het tipproces	47
Gerichte vragen	47
Goede backoffice	48
Terugkoppeling	49
5. Cultuur en houding tegenover burgerparticipatie	55
Een gesloten researchcultuur	55
Een conservatief OM	57
Cultuurverandering	57
Veranderende maatschappelijke positie	58
6. Burgerparticipatie in breder perspectief	63
Kansen	63
Risico's en dilemma's	67
Welke zaken zijn geschikt voor burgerparticipatie?	69
7. Conclusie	75
Bijzondere participatie: snel en transparant	75
8. Aanbevelingen voor de politiepraktijk	81
Versnel	81
Vertraag	81
Vertel	82
Bijlage Lijst van respondenten	86

Inleiding

Op 25 juli 2020 loopt de veertienjarige Tamar na een ruzie rond één uur 's nachts haar ouderlijk huis in Marken uit. Wanneer haar ouders haar niet kunnen vinden, geven zij het meisje kort daarna als vermist op bij de politie. Ongeveer drie uur later wordt zij door de politie levenloos aangetroffen in de nabije omgeving. Alles wijst erop dat Tamar het noodlottige slachtoffer is geworden van een verkeersongeval. Van de betrokken bestuurder ontbreekt ieder spoor.

De politie besluit in een relatief vroeg stadium om -na overleg met de ouders- naar buiten te treden en via de media de hulp van het publiek in te schakelen. Vanuit de opsporing wordt in de eerste dagen een rechercheur aangesteld om mee te denken over de inzet van burgerparticipatie in deze zaak. In eerste instantie wordt gekozen voor een algemene oproep aan de dader en zijn of haar omgeving. Wanneer dat niets oplevert, volgen enkele specifieke vragen, gericht op een auto die in de omgeving is gezien en sporen die zijn aangetroffen op de plaats van het incident. Met behulp van het publiek wordt het betrokken voertuig in korte tijd teruggevonden en kan de bestuurder worden aangehouden en verhoord.

Het delen van beelden en informatie met de samenleving ten behoeve van een politieonderzoek is een typisch voorbeeld van burgerparticipatie. Hoewel dit middel al decennialang wordt toegepast om zaken op te lossen, is de inzet in met name zwaardere onderzoeken nog lang niet vanzelfsprekend. Ook bij TGO Smid, de zaak van Tamar, is er volgens betrokkenen sprake van terughoudendheid vanuit onder andere de opsporing en het Openbaar Ministerie (OM) om dit middel in te zetten. Gaandeweg het onderzoek is er vanuit de samenleving behoefte aan meer informatie, dit is te merken aan de vragen van journalisten bijvoorbeeld. Maar politie en OM delen na eigen hulpvragen slechts beperkt informatie met het publiek.

Ondanks het feit dat burgerparticipatie leidde tot een operationeel succes, vormde de inzet van en de uiteenlopende opvattingen over dit middel een bron van interne wrijving binnen de politie. De vraag die hieruit voortkwam is: hoe kan de hulp van burgers bij opsporing optimaal worden benut? De positieve en negatieve ervaringen in deze zaak hebben geleid tot een behoefte om de inzet van burgerparticipatie in TGO Smid verder te onderzoeken in de context van toekomstige opsporingsonderzoeken. Dit leidde tot de volgende centrale onderzoeksvraag, uitgewerkt in vijf deelvragen:

Centrale onderzoeksvraag:

Welke leerpunten heeft de inzet van burgerparticipatie ten behoeve van TGO Smid opgeleverd en op welke wijze kan informatie van burgers worden benut binnen gelijksoortige, toekomstige opsporingsonderzoeken?

Deelvragen:

1. Op welke wijze is burgerparticipatie ingezet binnen TGO Smid, welke afwegingen speelden hierbij een rol en wat was de toegevoegde waarde van dit middel voor het opsporingsonderzoek?
2. Wat zijn interne leerpunten voor de politieorganisatie in de samenwerking tussen opsporing, communicatie en het basisteam ten behoeve van het opsporingsonderzoek?
3. Welke leerpunten heeft TGO Smid opgeleverd met betrekking tot het inrichten van de informatiestroom van en naar de burger of het tipproces?
4. Hoe ervaren betrokkenen de cultuur en houding van de politie en het OM met betrekking tot de inzet van burgerparticipatie?
5. Welke kansen en risico's zien betrokkenen voor de inzet van burgerparticipatie voor toekomstige opsporingsonderzoeken?

Wegdeel plaats ongeval (Bron: politie).

Methode

De leerpunten die centraal staan in dit onderzoek hebben vooral te maken met persoonlijke beleving, afwegingen en reflectie. Daarom is gekozen voor een kwalitatieve onderzoeksmethode. Door middel van semigestructureerde interviews zijn 28 medewerkers geïnterviewd die betrokken waren bij TGO Smid. De respondenten zijn geselecteerd in overleg met de TGO-leiding en vormen een brede afspiegeling van afdelingen en organisaties die een rol hebben gespeeld bij dit onderzoek. De selectie omvat medewerkers vanuit politie en OM. Binnen de politie zijn medewerkers vanuit de opsporing, Afdeling Communicatie en het basisteam geïnterviewd. Naast operationele medewerkers is er ook met tactisch en strategisch leidinggevendenden gesproken. Een overzicht van respondenten op functieniveau is opgenomen in de bijlage (pag. 86).

In de periode van half december 2020 tot eind februari 2021 zijn de interviews afgenomen. Op één interview na zijn alle gesprekken door twee onderzoekers gehouden. Een topiclijst op basis van de onderzoeksvragen vormde de leidraad voor de gesprekken, waarmee respondenten werden bevroegd op hun ervaringen tijdens TGO Smid en hun visie op burgerparticipatie binnen de opsporing in het algemeen. Specifieke onderwerpen werden afhankelijk van de rol en ervaring van de respondent verder uitgevraagd. Vanwege de coronamaatregelen hebben de interviews niet fysiek plaatsgevonden, maar via MS Teams. Met toestemming van de geïnterviewden is van alle gesprekken een audio- of video-opname gemaakt om het gesprek daarna uit te schrijven.

Gedurende het tweede kwartaal van 2021 zijn alle interviews uitgewerkt en geanalyseerd. Voor deze kwalitatieve analyse is gebruik gemaakt van MS Excel. Om de grote hoeveelheid informatie te structureren en te reduceren, zijn alle gespreksverslagen opgedeeld in tekstfragmenten. Vervolgens zijn deze fragmenten samengevat en van een specifieke code voorzien. Door codes in een drietal vervolgstappen te hergroeperen op een steeds hoger abstractieniveau, is een hiërarchische codeboom

gemaakt. Om tot een betrouwbare en valide structuur te komen, is dit proces door twee onderzoekers onafhankelijk doorlopen. De resulterende ordening vormde de basis om de deelvragen en de hoofdvraag te beantwoorden. Naast de interviews zijn nog enkele aanvullende informatiebronnen gebruikt. Zo is de reconstructie (gedeeltelijk) het resultaat van openbronnenonderzoek op diverse nieuwssites en hebben enkele mails tussen opsporing en de Afdeling Communicatie inzicht gegeven in de onderlinge samenwerking. Tot slot is vanuit het TGO specifieke informatie over de tips en opvolging hiervan ter beschikking gesteld.

Leeswijzer

Deze rapportage begint in **hoofdstuk 1** met een korte reconstructie van het verloop van TGO Smid. **Hoofdstuk 2** gaat vervolgens uitvoerig inhoudelijk in op het onderzoek. Er wordt een beschrijving gegeven van de stappen binnen het onderzoek en de wijze waarop burgerparticipatie is ingezet. Beschreven wordt welke afwegingen zijn gemaakt en wat uiteindelijk de toegevoegde waarde van de burgerparticipatie is geweest. **Hoofdstuk 3** is gericht op de interne samenwerking, tussen het opsporingsteam en de Afdeling Communicatie van de politie. Ook is er aandacht voor het contact tussen de opsporing en het wijkteam. **Hoofdstuk 4** staat in het teken van de informatiestroom van en naar de burger, met name de leerpunten met betrekking tot het tipproces. **Hoofdstuk 5** beschrijft de culturele context en de houding van politie en OM ten opzichte van het delen van informatie en het betrekken van burgers. **Hoofdstuk 6** beschouwt de kansen en risico's die burgerparticipatie met zich meebrengt vanuit een algemeen perspectief. In **hoofdstuk 7**, conclusie, worden de belangrijkste leerpunten en de implicaties voor de opsporing toegelicht. Tot slot volgen in **hoofdstuk 8** enkele aanbevelingen voor het betrekken van burgers in de opsporingspraktijk.

Noot over de tekst

Om de beleving van betrokkenen goed weer te geven, is in de tekst uitvoerig gebruik gemaakt van citaten uit de interviews. Wanneer een uitspraak van een respondent een conclusie of bevinding uit het onderzoek goed weergeeft, is er op meerdere plaatsen voor gekozen om betrokkenen zelf aan het woord te laten. Voor de leesbaarheid zijn citaten soms gedeeltelijk herschreven en ingekort, om spreektaal en dubbeling te voorkomen. In enkele gevallen is de opbouw van het citaat iets aangepast, om het centrale punt beter naar voren te laten komen en de redenering van betrokkene makkelijker te kunnen volgen. Er is veel zorg besteed dat met deze kleine cosmetische aanpassingen de inhoud van wat er is gezegd niet is gewijzigd of in een verkeerde context wordt geplaatst.

1

TGO Smid: Het fatale ongeval van Tamar uit Marken

Hoofdstuk 1 - TGO Smid:

Het fatale ongeval van Tamar uit Marken

Reconstructie

Op zaterdag 25 juli 2020 wordt om 04.00 uur in de ochtend het levenloze lichaam van de veertienjarige Tamar aangetroffen op de Waterlandse Zeedijk in Zuiderwoude. Tamar is die nacht omstreeks 01.00 uur na een ruzie uit het ouderlijk huis weggelopen en vervolgens door haar ouders als vermist opgegeven. Op weg naar haar ouders treffen twee politiemedewerkers het meisje onderweg aan in de berm op de dijk naar Marken. Reanimatie blijkt helaas tevergeefs.

De ernst van het incident maakt dat de politie er direct alles aan doet om te achterhalen wat er die nacht is gebeurd. Bij de politie ontstaat al snel het vermoeden dat Tamar het slachtoffer is geworden van een dodelijke aanrijding. Helaas zijn er door de locatie van het incident echter zeer weinig aanknopingspunten voor het onderzoek. De aanrijding vond in de nacht plaats op een afgelegen stuk weg, zonder camera's en zonder directe getuigen. Er zijn ook weinig forensische sporen die onderzoeksrichtingen bieden. Dezelfde dag nog worden er wel door de politie vier auto's in beslag genomen voor nader onderzoek: drie auto's uit Marken en één uit het nabijgelegen Uitdam. Hoewel al deze auto's schade hebben, blijken deze niet betrokken te zijn geweest bij de dood van Tamar en de eigenaren worden niet als verdachten aangemerkt.

Hulp van het publiek

Het onderzoek dreigt al vrij snel vast te lopen. Daarom neemt de TGO-leider de dag na de aanrijding contact op met de Afdeling Communicatie van de Eenheid Noord-Holland. De boodschap is duidelijk: het onderzoek heeft op dat ogenblik niets opgeleverd en de politie weet op dat moment nog vrij weinig. In een mail naar de betrokken woordvoerder schrijft de teamleider:

'Het onderzoek heeft echt de hulp van het publiek nodig. Ik zou op zeer korte termijn (morgen of overmorgen) een oproep willen doen. Het zou ook een oproep moeten zijn die de emotie van getuigen of de dader oproept.'

Hoewel deze hulpvraag hard nodig is voor het onderzoek, is deze tegelijkertijd ook lastig te formuleren door het gebrek aan informatie. Doordat er weinig bekend is, kan de politie ook niet veel delen met het publiek en mensen vragen om specifiek ergens op te letten, zoals een voertuig van een bepaalde kleur of met een specifieke beschadiging. Het voornaamste doel van de oproep is daarom vooral het inspelen op de emotie en een moreel appèl aan de bestuurder of eventuele getuigen om zich te melden. De onduidelijkheid maakt ook het met zekerheid bepalen van de doelgroep lastig. Door de locatie van het ongeluk wordt in eerste instantie rekening gehouden met een bestuurder uit Marken. Daarom zou de oproep vooral de gemeenschap in en rondom Marken moeten aanspreken. Maar feitelijk is een Markense bestuurder op dat moment slechts een van de mogelijke scenario's, waardoor het belangrijk is dat de oproep ook een breder publiek bereikt dan alleen de lokale gemeenschap.

Figuur 1. Vooraankondiging uitzending Op1 via Twitter.

Moreel appèl

De Afdeling Communicatie gaat vervolgens op zoek naar een geschikt medium waar op korte termijn aandacht besteed kan worden aan de zaak. Uiteindelijk kiest men in samenspraak met de adviseur burgerparticipatie voor het praatprogramma Op1 op de dinsdagavond na het ongeval. Een van de afwegingen bij deze keuze is dat het programma die avond wordt gepresenteerd door een presentator van de Evangelische Omroep (EO), wat aansluit bij de geloofsachtergrond van de familie van Tamar en de gemeenschap in Marken. Samen met de Afdeling Communicatie bereidt de adviseur burgerparticipatie deze hulpvraag aan het publiek voor. Het doel is vooral ook de menselijke kant van het verhaal te laten zien en het onderzoek een gezicht te geven.

Figuur 2. Vooraankondiging Op1 (Bron: Twitter).

De oproep aan het publiek vindt drie dagen na het ongeluk plaats. Te gast in het praatprogramma zijn drie personen die ieder op een eigen manier direct met de zaak te maken hebben: de moeder van Tamar, een rechercheur en de predikant van Marken, vanwege de impact op de gemeenschap. In eerste instantie zou het woord vooral gevoerd worden door iemand van de politie. Er wordt besloten om een bij de zaak betrokken rechercheur aan te laten sluiten, in plaats van een woordvoerder zoals gebruikelijk is, om zo het gevoel en de betrokkenheid te laten zien van de politiemensen die bij deze zaak 'met hun poten in de klei staan'. Maar tijdens de voorbereiding van het programma geeft de moeder aan dat zij het verhaal zelf op televisie wil vertellen. Voor haar dochter, omdat de familie nog zoveel onzekerheid heeft en op zoek is naar antwoorden. Tijdens de uitzending doet de moeder van Tamar een emotionele oproep aan de bestuurder:

'Alsjeblieft, kom over de brug. Verlos jezelf van wat je hebt aangericht. Voel je vrij om het te melden.'

De dag na de uitzending laat de politie via Twitter weten dat er inmiddels enkele tientallen tips zijn binnengekomen:

Figuur 3. Terugkoppeling Op1 via Twitter.

Helaas zorgt de uitzending niet voor een doorbraak in de zaak. Sterker nog, in tegenstelling tot berichten in de media, zoals bovenstaande tweet, ontvangt de politie direct na de uitzending nagenoeg geen reacties. In de woorden van de informatiecoördinator uit het TGO:

'We hadden een nachtdienst ingepland omdat we dachten dat het helemaal los zou gaan. Ik zat die avond zelf al klaar om tips in ontvangst te nemen en er gebeurde helemaal niks. Niks, nul. Nee, achteraf gezien logisch. Niemand kon tippen, want er was niks te tippen.'

Het onderzoek dreigt opnieuw vast te lopen. Op dat moment wordt overwogen om de weinige aanwijzingen die de politie had breed te delen in de media. De TGO-leider:

'Ik wilde de snelheid erin houden. Dat had vooral te maken met wat we in het onderzoek hadden om te delen. Eigenlijk was dat nihil: een dopje en twee scherfjes. Dat kun je wel gefaseerd doen, de bekende langzame dingen, of je kunt het anders doen. Je deelt de bekende 90 procent en houdt 10 procent achter.'

1 https://www.parool.nl/nederland/moeder-doodgereden-tamar-14-naar-automobilist-verlos-jezelf-van-wat-je-hebt-aangericht~b5fe19b5/?utm_source=link&utm_medium=app&utm_campaign=shared%20content&utm_content=free

Het delen van tactische aanwijzingen

Anderhalve week na het ongeval, op woensdag 5 augustus, doet de politie opnieuw een oproep aan het Nederlandse publiek. Via de website www.politie.nl worden beelden getoond en wordt men door middel van een filmpje gevraagd om mee te denken. De hulpvraag richt zich concreet op twee aanknopingspunten. Het eerste aanknopingspunt is een grijze Mazda. Via een getuige en camerabeelden is inmiddels duidelijk geworden dat dit voertuig zich in de nacht van het ongeval in de omgeving van Marken bevond. Er worden camerabeelden getoond waarbij zowel de auto als de inzittenden te zien zijn. De politie wil graag weten of iemand deze personen herkent of meer kan vertellen over deze Mazda.

Figuur 4. Camerabeeld van de Mazda uit het opsporingsbericht.

Het tweede aanknopingspunt betreft plastic deeltjes die op de plaats van het ongeluk zijn aangetroffen en die mogelijk afkomstig zijn van een auto. Er wordt expliciet aan automonteurs en kenners gevraagd wie weet waar deze deeltjes gebruikt worden en van wat voor voertuig deze afkomstig zijn.²

Figuur 5. Plastic deeltjes aangetroffen op de plaats van het ongeval.

De oproep van de politie leidt deze keer tot een groot aantal tips. In totaal komen er ongeveer 1350 reacties van burgers binnen. Een groot deel van deze tips heeft betrekking op de getoonde onderdelen:

- 1227 tips hebben betrekking op het zwarte dopje,
- 28 reacties gaan over het rood/groen-witte onderdeelje en
- 92 burgers reageren op beide.

² <https://www.politie.nl/gezocht-en-vermist/gezochte-personen/2020/augustus/04-dodelijk-ongeval-marken.html>

Enkele reacties tonen de vergaande bereidwilligheid van het publiek: een van de tips is bijvoorbeeld afkomstig van een persoon die zelf een Mazda3 bezit. Hij weet door zijn eigen auto te demonteren een van de getoonde onderdelen te herleiden tot de achterkant van het mistlicht in de voorbumper van dit type auto. Mede door deze informatie vanuit het publiek kunnen de aangetroffen onderdelen worden gekoppeld aan het type auto dat op de camerabeelden te zien is.

De Gouden Tip

Niet alleen de losse onderdelen leveren veel informatie op, de politie wordt ook veel getipt over vergelijkbare Mazda's. Veel tips kunnen direct worden uitgesloten. Zo blijkt een aanzienlijk aantal tips bijvoorbeeld over dezelfde (schade)auto te gaan die op autoscout24.nl te koop wordt aangeboden. Maar uiteindelijk leidt een concrete tip naar het betrokken voertuig. Een burger wijst erop dat een zilverkleurige Mazda3 die sterk lijkt op het voertuig waar de politie naar op zoek is, op het onderdeel 'Marketplace' van Facebook te koop staat. Later blijkt de gouden tip afkomstig van een achternicht van de moeder van Tamar, die op basis van de politiebeelden zelf online naar het voertuig is gaan zoeken.

Figuur 6. De 'Gouden' Tip.

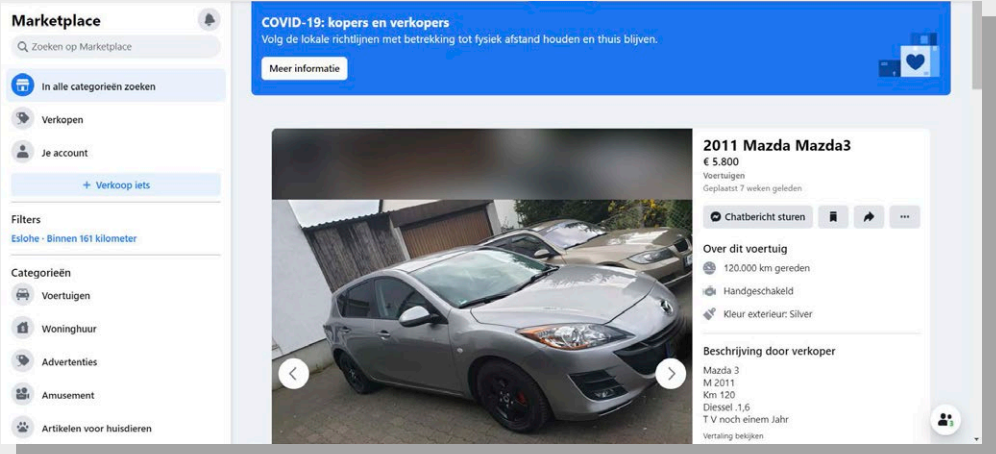
Beste heer/mevrouw,

Ik zag vanavond een zilver kleurige Mazda 3 (met zwarte velgen en getinte ramen) te koop staan op de Facebook Marketplace in Duitsland. Hij leek erg op de foto die getoond werd in de zaak Marken (Tamar). Ik heb screenshots gemaakt van de advertentie (zie bijlage).

Met vriendelijke groet,

XXXXXX

Foto's bijgevoegd.

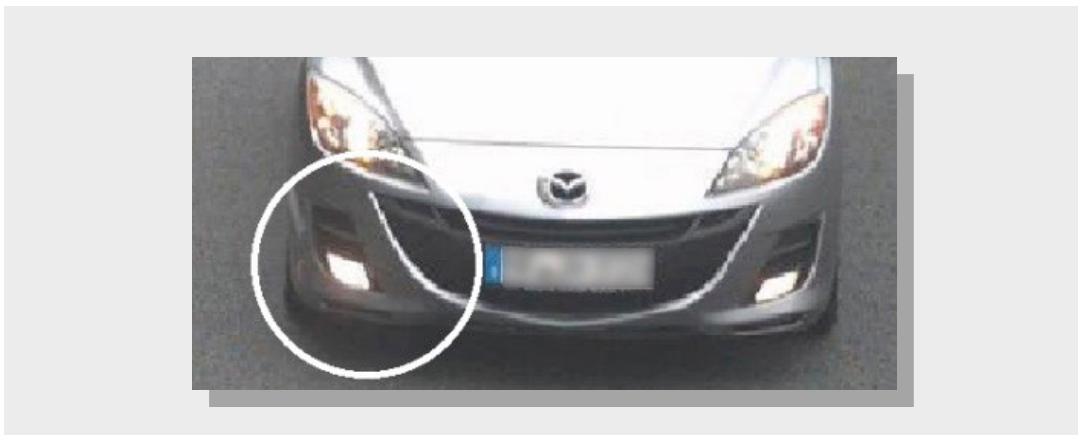

The screenshot shows a Facebook Marketplace listing for a 2011 Mazda Mazda3. The listing includes a search bar, navigation options, and a detailed description of the car. The car is silver with black wheels and tinted windows. The price is € 5.800. The listing includes details such as 120,000 km driven, manual transmission, and silver exterior color. The seller's description mentions it's a Mazda 3, M 2011, 120 km, Diesel 1.6, and T.V. noch einern Jahr.

Internetspecialisten

De tip wordt verder onderzocht door twee internetspecialisten. De persoon die de advertentie deelt is woonachtig in Duitsland. Door het *geolocaten*³ van de foto's in de advertentie kan het voertuig worden herleid tot een adres in de Duitse deelstaat Hessen. Naar aanleiding van deze concrete informatie wordt de Duitse politie verzocht om onderzoek te doen naar het account van de persoon die de Mazda te koop aanbiedt. Hoewel de Mazda zelf niet wordt aangetroffen, bevestigt Duits onderzoek het adres waarop de Mazda te zien was. Op dit adres blijkt een man ingeschreven te staan die geregistreerd eigenaar is van een Mazda3. Het kenteken wordt vervolgens gebruikt om Nederlandse ANPR⁴-gegevens op te vragen. Hieruit blijkt dat het voertuig die nacht net voor 03.00 uur bij Broek in Waterland is gesignaleerd, rijdend in de richting van de plek van het ongeval. Vijf uur later werd dezelfde Mazda weer gesignaleerd op de A12 vlakbij de Duitse grens. De ANPR-foto laat bovendien zien dat de Mazda enkele afwijkingen heeft op de rechter voorbumper. Alles wijst er inmiddels op dat het hier gaat om het voertuig dat bij het fatale ongeval betrokken was.

Figuur 7. ANPR-foto 25 juli 2020, omstreeks 08.00, A12.

Forensisch onderzoek

De Mazda wordt naar Nederland getransporteerd en op 7 augustus in beslag genomen door de Nederlandse politie. Uit forensisch onderzoek blijkt dat het voertuig een onderdeel mist bij het mistlicht in de rechter voorbumper. Het missende stukje komt overeen met het stukje plastic dat op de plaats van het ongeval is gevonden. Bovendien wordt er DNA van het slachtoffer onder het voertuig aangetroffen. Hiermee staat definitief vast dat dit voertuig betrokken is geweest bij de fatale aanrijding van Tamar. Onderzoek naar telecomgegevens bevestigt bovendien dat de kentekenhouders op dat moment in de omgeving van Marken was.

Figuur 8. Twitterbericht n.a.v. inbeslagname voertuig.

3 Geolocation of Geolokatie is het bepalen van een exacte locatie. In dit onderzoek is gebruik gemaakt van Open Source Intelligence (OSINT): zoals (Facebook)foto's, satellietkaarten en Google Streetview.

4 Automatic Numberplate Recognition (Automatische nummerplaat herkenning).

Uitspraak

De vermoedelijke bestuurder werkt volledig mee aan het onderzoek. Hij komt in augustus vrijwillig naar Nederland, waar hij door de politie wordt verhoord. Tijdens het verhoor verklaren de bestuurder en bijrijder dat ze op enig moment op de navigatie keken en voelden dat ze of in een kuil of ergens overheen reden. Ze hadden echter geen aanleiding om aan te nemen dat iets ernstigs aan de hand was en zijn daarom vervolgens doorgereden. Ongeveer een jaar na het noodlottige ongeval wordt de zaak afgerond. Op 17 juni 2021 laat het OM weten dat de bestuurder niet voor de rechter wordt gedagvaard, maar een strafbeschikking ('boete') krijgt opgelegd. De conclusie is dat 'de bestuurder op die plek, midden in de nacht, redelijkerwijs geen persoon op de weg hoefde te verwachten' en er geen bewijs is dat het ongeval het gevolg is van roekeloos of extreem onvoorzichtig rijgedrag. Wel krijgt de bestuurder een boete opgelegd van 1500 euro, omdat hij ten tijde van het ongeval op zijn telefoon keek. In figuur 10 op de volgende pagina zijn de belangrijkste gebeurtenissen chronologisch weergegeven.⁵

Figuur 9. Persbericht Openbaar Ministerie (17 juni 2021).

5 Op 22 augustus laat de advocaat van de familie in de media weten dat Tamar na de dodelijke aanrijding moet zijn verplaatst. Dit is de conclusie van een onafhankelijke ongevalanalist. De familie geeft aan nader onderzoek af te wachten voordat zij een beslissing neemt over eventuele vervolgstappen.

Figuur 10. Tijdlijn TGO Smid.

2

Burgerparticipatie bij TGO Smid

Hoofdstuk 2

Burgerparticipatie bij TGO Smid

De rol die burgers hebben gespeeld bij het terugvinden van het betrokken voertuig is vanuit opsporingsperspectief een van de meest kenmerkende aspecten van TGO Smid. Dit hoofdstuk gaat in op de wijze waarop burgerparticipatie is ingezet, de waarde van burgerparticipatie voor de opsporing en wat aan dit onderzoek anders is dan gebruikelijk. De laatste paragrafen zijn gericht op welke factoren hierop van invloed zijn.

Melden, weten en vinden

Het wordt al vroeg in het TGO duidelijk dat de opsporing de hulp van burgers nodig heeft. Om bij het voertuig en de bestuurder te komen stelt de politie in de loop van het onderzoek drie verschillende soorten vragen aan het publiek. De eerste vraag is een getuigenoproep gericht op direct betrokkenen, getuigen of bestuurder, om zich te melden. De tweede vraag is een kennisvraag met als doel het aanboren van specifieke expertise onder de Nederlandse bevolking. Tot slot is de derde vraag een min of meer impliciete oproep aan het publiek om het verdachte voertuig op te sporen.

Burgerparticipatie bij TGO Smid begint met een getuigenoproep. De uitzending van Op1 heeft een heldere boodschap voor mensen die betrokken zijn geweest of iets hebben gezien: meld je bij de politie. Helaas leidt de oproep niet tot bruikbare informatie die het onderzoek verder helpt. Achteraf verklaarbaar, want zelfs de meest aansprekende boodschap verandert niets aan het feit dat er geen getuigen zijn, of dat de bestuurder zich in het buitenland bevindt en niet op de hoogte is van wat er in Nederland gebeurt. Ook al bereikt de oproep de bestuurder niet, de beelden van Tamar's moeder maken veel los en raken een emotionele snaar in de samenleving. De oproep wordt door bijna alle media opgepakt, waardoor Tamar enkele dagen voorpagina nieuws is. Landelijk Team Opsporingscommunicatie herkent ook vanuit haar eigen programma Opsporing Verzocht dat dergelijke uitzendingen, waarbij een slachtoffer of nabestaande aan het woord komt, meer impact hebben op de kijkers:

'Je merkt dat zaken waar kijkers zich kunnen identificeren met het slachtoffer veel meer verontwaardiging oproepen. Vaak gebeurt dat als het slachtoffer een interview wil geven. Dan is de drempel om te tippen heel laag.'

Wanneer informatie van direct betrokkenen uitblijft, verschuift de focus van burgerparticipatie als opsporingsmiddel. De politie richt zich op specifieke kennis van automonteurs en andere experts door informatie over enkele aangetroffen onderdeeljes vrij te geven. Het verzoek om mee te denken vindt massaal gehoor en de expertise van de massa laat zich dan ook niet onbetuigd. Maar liefst 1200 reacties hebben betrekking op het getoonde dopje. Inmiddels is echter al bekend dat dit een veelgebruikt onderdeel is, de politie is op dat moment vooral geïnteresseerd in de herkomst van de grijze bevestigingsdeeltjes. Ook op deze heel gerichte vraag stromen de reacties binnen. Ongeveer 120 tips hebben betrekking op deze specifieke onderdeeljes en helpen daarmee bij het vaststellen van het type voertuig. Een expert van de Verkeersongevallenanalyse (VOA) benadrukt het belang van deze tips voor het onderzoek:

'Dat stukje plastic met die streepjes en die kleurtjes erop is vrij uniek. Wij weten dat het waarschijnlijk van een koplampunit is. Want het is grijs plastic en dat is makkelijk te verchromen. Maar dan blijft het moeilijk of het echt van dat type auto is. Als je dan de burgers inzet heb je er wel gelijk 17 miljoen experts bij die meeluisteren.'

De oproep van de politie is expliciet gericht op wat er is aangetroffen en is geen vraag om mee te denken over wat er is gebeurd. Reacties op sociale media laten echter zien dat dat er veel gespeculeerd wordt over wat er is voorgevallen. Hoewel veel berichten vooral niet onderbouwde aannames laten zien, zijn sommige conclusies ook verrassend accuraat. Een voorbeeld is duidelijk te zien op Reddit⁶, waar een thread wordt gestart naar aanleiding van het politiebericht. Net als burgers die rechtstreeks contact zoeken met de politie, linken enkele Redditters de grijze onderdelen aan de ophanging van de koplampen. Een gebruiker wijst vervolgens echter ook op wat het aantreffen van deze deeltjes betekent voor de toedracht van het ongeval:⁷

Figuur 11. Comment op Reddit n.a.v. de oproep door de politie.

[–] Orcwin 4 punten 5 maanden geleden

Daar concluderen ze dat het een clip is die bumperafwerking op zijn plaats houdt, en de behuizing van een mistlamp.

Dat is vreemd, want dat zijn onderdelen die laag op de voorkant van de auto zitten. Dat lijkt er op te wijzen dat het slachtoffer al laag bij de grond was toen ze werd aangereden.

De constatering van ‘Orcwin’ komt overeen met de uitkomsten van forensisch onderzoek door de politie, waaruit blijkt dat Tamar hoogstwaarschijnlijk is overreden en niet is aangereden. Dit scenario is op dat moment niet gedeeld met het publiek, maar komt een jaar later in de media via een persbericht van het OM. Het inzicht van een burger op een beperkt aantal sporen ondersteunt hiermee een onderzoeksrichting van het opsporingsonderzoek.

De derde vorm van burgerparticipatie is min of meer een oproep tot burgeropsporing. De reden dat de politie deze hulp van het publiek vraagt, is om zo snel mogelijk de verdachte Mazda3 te vinden. Op het eerste gezicht is het bericht een getuigenoproep, letterlijk: wie herkent deze auto? Tegelijkertijd is het ook een impliciete uitnodiging aan burgers om deze auto zelf actief te zoeken. Een leidinggevende vanuit de opsporing licht toe:

‘Het is een interessante discussie: geef je gewoon informatie of zet je mensen aan om iets te gaan doen? In dit geval wil je geven wat je kan geven, waar je mensen enthousiast mee maakt om zelf mee te gaan zoeken. Dat is wat je graag wilt.’

De drie oproepen laten heel concreet de veelzijdigheid van burgerparticipatie als opsporingsmiddel zien. Het type vraag en de gedeelde informatie bepalen uiteindelijk op welke wijze het publiek bijdraagt aan het onderzoek: melden, weten of vinden. De volgende paragraaf richt zich op de waarde van deze bijdragen voor de opsporing.

6 Reddit, ook wel de voorpagina van het internet genoemd, is een sociale nieuwsite en met 50 miljoen unieke gebruikers per dag het grootste online forum ter wereld.

7 <https://www.nhnieuws.nl/nieuws/271010/politie-krijgt-ruim-duizend-tips-in-onderzoek-naar-dood-tamar>

De waarde van het publiek

Het ongeval van Tamar laat zien hoe informatie van burgers op twee manieren belangrijk kan zijn voor een opsporingsonderzoek: soms hebben burgers specifieke informatie die de politie niet heeft en soms kunnen burgers iets sneller uitzoeken of vinden dan de politie dat zelf kan. In de zaak van Tamar is vooral duidelijk te zien hoe informatie van burgers de voortgang van het onderzoek op twee onderdelen aanmerkelijk versnelt.

De eerste versnelling heeft te maken met de getoonde onderdelen. De verkeersongevallenanalyse vermoedt dan al dat deze stukjes afkomstig zijn van de bumper van een Mazda3. Om dit na te gaan bestelt de politie een mistlicht van dit type Mazda bij de garage. Het antwoord uit het publiek is er echter sneller dan het bestelde onderdeel. De bevestiging op basis van tips is op zichzelf al waardevol voor het onderzoek, maar het is vooral de snelheid waarmee de expertise van het publiek ingeroepen kan worden die zorgt dat de vaart in het onderzoek blijft.

De echte stroomversnelling in het onderzoek doet zich voor wanneer de politie de tip ontvangt die leidt naar de betrokken Mazda. Binnen twee dagen wordt de auto in beslag genomen en twee weken later bevestigt forensisch onderzoek dat het om het juiste voertuig gaat. Ook hier zit de waarde van burgerparticipatie voor een belangrijk deel in de snelheid. In deze zaak zou het voertuig waarschijnlijk ook opgespoord zijn zonder de inzet van burgers. Het was bijvoorbeeld aannemelijk dat de auto schade zou hebben als gevolg van het ongeval. Door het opvragen van ANPR-foto's en deze handmatig te bekijken, zou de Mazda waarschijnlijk ook letterlijk in beeld gekomen zijn. Deze werkwijze zou echter veel meer tijd en capaciteit hebben gekost. Een medewerker uit de opsporing geeft aan:

'Er zullen ongetwijfeld collega's zijn die zeggen: het was ons uiteindelijk ook gelukt. Misschien wel. Nogmaals daar ga ik niet over, maar de snelheid waarmee we het nu hebben kunnen doen, die hadden we nooit kunnen bereiken als we het binnen de politie hadden gehouden.'

Het feit dat in dit geval de opsporing op een andere manier het voertuig had kunnen vinden, doet niets af aan de kracht en noodzaak van burgerparticipatie. Bij iets andere feiten en omstandigheden hadden de traditionele opsporingsmethoden mogelijk geen resultaat opgeleverd en zou informatie van burgers de enige kans zijn om de zaak op te lossen. Een medewerker uit het TGO vertelt:

'Met de reguliere tactieken hadden we hem een dag later ook gehad, want hij stond op een ANPR-paal op zeven of acht kilometer van de PD. Echt tien minuten voordat de aanrijding plaatsvindt en het is precies tien minuten naar de PD. Maar als hij een andere route had genomen, dan was je er waarschijnlijk nooit bijgekomen. Je kan nooit van tevoren inschatten of je burgerparticipatie nodig hebt.'

TGO Smid laat ook zien dat de toegevoegde waarde van burgerparticipatie voor een deel onvoorspelbaar is. In dit onderzoek blijkt bijvoorbeeld de fysieke locatie van de zoeker van doorslaggevend belang voor het vinden van de Mazda. Deze wordt te koop aangeboden op een Duitse Facebooksite, waarop zoekresultaten afhankelijk zijn van iemands geografische locatie. Uiteindelijk komt het voertuig naar voren in een zoekopdracht van een burger die zich dicht bij de Duitse grens bevindt dan de rechercheurs van de Eenheid Noord-Holland. Een internetspecialist geeft later aan:

'Bij Facebook staat je zoekrange automatisch op 60 kilometer. Als ik vanuit Noord-Holland had gezocht, dan zou ik die auto er niet standaard uitkrijgen. Dus het heeft mij ook wel echt even de ogen geopend: oh ja, je kan die range aanpassen. Je was daar niet zo snel bijgekomen als door die tips.'

De inzet van burgerparticipatie kent altijd een zekere mate van onzekerheid. Het is niet altijd goed in te schatten of het nodig is, wat het oplevert of waarom. Het is bijvoorbeeld op voorhand nooit te voorspellen welke informatie leidt tot een doorbraak. Vaker een beroep doen op burgers en meer informatie delen, vergroot echter wel de kans op een waardevolle bijdrage, blijkt uit het voorbeeld van een expert op het gebied van burgeropsporing die in deze zaak heeft geadviseerd.

'Tijdens de opleiding recherchekunde hebben we ooit een zaak behandeld van een seriemoordenaar in Engeland en welke informatie we daarbij wel of niet weg mochten geven. Wij zaten heel erg op houden, houden, houden. Toen we achteraf hoorden op basis waarvan de persoon was aangehouden bleek dat de tipgever aansloeg op [voor de politie] vrij nutteloze informatie. Dat voorbeeld heb ik nog steeds in mijn hoofd.'

Uniek, of niet?

Alle respondenten zijn het er over eens dat de inzet van burgerparticipatie waardevol is geweest in deze zaak. De meningen lopen echter uiteen of de wijze waarop dit middel is ingezet iets bijzonders is. Een medewerker van communicatie blikt terug:

'Is natuurlijk een heel mooi voorbeeld van burgerparticipatie, maar het is niet nieuw. We hebben een filmpje gemaakt om te vragen aan mensen of zij meer weten. Dat is niet vernieuwend, dat is wat we altijd doen. Wat bijzonder is, is dat het zo belachelijk veel tips heeft opgeleverd. Natuurlijk omdat de zaak zo triest is.'

Een andere communicatiecollega verduidelijkt:

'Ik hoor heel vaak de term co-creatie⁸ voorbijkomen in deze zaak, maar dat is volgens mij helemaal niet aan de orde geweest. Als je wederkerigheid vraagt aan mensen van: "Goh, kent u dit dopje?" dan is dat in mijn optiek gewoon een getuigenoproep.'

Objectief gezien is burgerparticipatie in dit onderzoek slechts beperkt en vrij traditioneel toegepast. Uiteindelijk heeft de politie tweemaal een oproep aan het publiek gedaan, eenmaal in een televisieprogramma en eenmaal via haar eigen kanalen. Op zichzelf is dat niet uitzonderlijk. Toch blijkt uit de gesprekken met de betrokkenen dat deze feitelijke weergave geen recht doet aan hoe het middel door veel politiemensen is beleefd:

'Die bril kun je ook opzetten: het was gewoon mediagebruik, à la Opsporing Verzocht. Maar volgens mij sla je dan de emotie over zoals het leefde in Marken. Je kunt het platslaan, als niets bijzonders. Maar toch voelt het niet zo.'

Een ervaringsdeskundige op het gebied van burgerparticipatie in de opsporing reflecteert achteraf op de inzet van het publiek als opsporingsmiddel:

'Het klopt, we hebben in deze zaak best veel hetzelfde gedaan als anders. En wat is dan anders dan anders? Ik denk wel de manier waarop en de timing. Normaal wachten we tot de zaak een paar maanden oud is en zoeken we Opsporing Verzocht op als ze tijd hebben in het tijdsslot. En dat is hier wel anders gegaan.'

8 Bij co-creatie definiëren politie en burgers gezamenlijk een probleem en werken vervolgens samen aan een oplossing die voor beide partijen waarde creëert (Kop, 2012).

Het bewust inzetten van een andere vorm wordt het meest zichtbaar in de keuzes rondom de televisie-uitzending. Het meest voor de hand liggende televisieprogramma is het programma Opsporing Verzocht. In dit geval is er bewust voor een ander kanaal gekozen, omdat dit programmaformat te klassiek, te gewoon en te veel geregisseerd zou zijn. Uiteindelijk is door de Afdeling Communicatie en de adviseur burgerparticipatie samen gekozen voor Op1, vanwege het karakter als serieus praatprogramma met een breed publiek.

Niet alleen de keuze voor het programma was minder gebruikelijk, ook de mensen die het woord deden waren anders dan de gebruikelijke lijn van woordvoering. Ten eerste deed de moeder van Tamar in de uitzending live en ongeregisseerd haar verhaal. Het doel hiervan was tweeledig: niet alleen wilde de moeder zelf haar verhaal doen, vanuit communicatie wordt benadrukt dat de emotionele impact van een oproep vele malen groter is wanneer een slachtoffer of nabestaande in een uitzending aan het woord komt. Een tweede afwijkende(r) keuze was om een rechercheur namens de politie het woord te laten doen. Normaal gesproken is dit de rol van een woordvoerder, maar om de emotie, urgentie en betrokkenheid vanuit de politie te laten zien, werd nu gekozen voor iemand uit de opsporing zelf. Opvallender nog dan de manier waarop de hulp van het publiek wordt ingeroepen, is de fase van het onderzoek waarin dit gebeurt. Een dag na het ongeluk wordt besloten om landelijk aandacht te vragen voor de zaak. Vijf dagen na het incident besluit de TGO-leider om het grootste deel van de (technische) aanwijzingen breed te delen via de media. Dat dit uitzonderlijk is, wordt bevestigd door een leidinggevende met jarenlange ervaring binnen de opsporing:

‘Ik vind het nog steeds van lef getuigen dat je die camerabeelden en die paar technische aanwijzingen naar buiten brengt. Dat heb ik nog niet vaak gezien in mijn carrière.’

De conclusie is dat burgerparticipatie bij TGO Smid anders is toegepast dan gebruikelijk, niet door wát er is gedaan, maar de manier waaróp en vooral wanneer. Het moment waarop de hulp van burgers wordt ingezet en de transparantie waarmee dit gebeurt, is een radicalere verschuiving binnen de opsporing dan de vorm waarin dit plaatsvindt.

Anders, omdat...

De uitgangspunten van de TGO-leider waren: het moet snel en het moet anders. Deze uitgangspunten zijn het gevolg van twee onderliggende factoren. De eerste factor betreft de specifieke kenmerken van deze zaak. De tweede factor is meer fundamenteel van aard, namelijk de houding en visie van enkele toonaangevende personen binnen het onderzoek. Deze factoren worden in de volgende paragrafen besproken.

Zaakskenmerken

Specifieke kenmerken van de zaak hebben direct invloed op de keuzes die binnen het onderzoek worden gemaakt. Om te beginnen *maakt het ongeluk veel los*, zowel in de samenleving als bij de politie zelf. Een jong onschuldig slachtoffer dat in de berm achterblijft, brengt een emotionele lading met zich mee die zorgt voor massale publieke verontwaardiging. Binnen het basisteam en de opsporing heerst een grote gedrevenheid om er alles aan te doen om antwoorden te vinden en een verdachte aan te houden. De maatschappelijke beroering als gevolg van het incident maakt ook dat er voor de politie alles aan gelegen is om ook het publiek te laten zien dat er in het onderzoek alles aan wordt gedaan.

De druk is groot, maar tegelijkertijd loopt het onderzoek al snel tegen muren op. Er zijn weinig aanknopingspunten, geen getuigen, geen duidelijke forensische sporen en (nog) geen ANPR- en camera-beelden. Praktisch gezien dreigt het onderzoek eenvoudigweg vast te lopen. Het gebrek aan opties maakt ook dat sneller dan normaal besloten wordt om naar buiten te kijken en informatie vrij te geven die in een regulier onderzoek achtergehouden wordt. Een forensisch rechercheur legt uit:

Erehaag voor Tamar op Marken (Bron: ANP).

'Mijn ervaring met TGO's is dat als je onderzoeksrichtingen hebt, je niet zo snel over burgerparticipatie gaat nadenken. Je weet wat je gaat doen, namelijk die onderzoeksrichtingen uitlopen.'

De urgentie die het onderzoek met zich meebrengt is niet alleen gevoelsmatig. Ook forensisch gezien is snelheid geboden om het voertuig veilig te stellen, om te voorkomen dat eventuele sporen verloren gaan. Een medewerker van het OM:

'Het was duidelijk dat er een meisje was aangereden. Dat betekent dat er een auto zou moeten zijn met enige schade. De kans is klein dat je die na drie weken nog eens gaat vinden. Als je een auto wilt vinden met verse schade, voordat hij is gerepareerd of omgekat, dan moet je heel snel doorpakken.'

Voordat de hulp van burgers kan worden ingeroepen, worden er een aantal afwegingen gemaakt met betrekking tot de gevolgen en effecten van het delen van politie-informatie. Hierbij gaat het vooral om gevolgen voor het opsporingsonderzoek, de verdachte(n) en een eventuele rechtszitting. Voor het onderzoek maakt het feit dat de politie minder in handen heeft de noodzaak om te delen niet alleen groter, maar paradoxaal genoeg ook dat het afbreukrisico voor de zaak hiervan relatief gering is. Een medewerker vanuit de Forensische Opsporing:

'In dit geval wisten we heel weinig. Daarom was dit [burgerparticipatie] een prima middel om in te zetten. Er was ook niet veel om achter te houden, om 'stuk' te maken.'

Het tonen van (camera)beelden van personen of voertuigen heeft bovendien direct impact op de betrokkenen. Volgens de Aanwijzing Opsporingsberichtgeving⁹ wordt daarom een afweging gemaakt

9 <https://wetten.overheid.nl/BWBR0040219/2017-12-01>

met betrekking tot proportionaliteit en subsidiariteit voordat informatie gedeeld wordt. In dit geval is de beslissing duidelijk, vertelt een medewerker van het OM:

‘Je gaat hem trapsgewijs afpellen. Het nummerbord was niet te zien en de mannen waren ook niet zichtbaar. Het enige wat te zien was waren twee schimmen die uit de auto stapten en dat ze erom heen liepen en naar de onderkant keken. Je kijkt wat je zelf met deze beelden op kunt lossen. De afweging of je gaat tonen is of het privacybelang opweegt tegen het opsporingsbelang. Hier hoefde je daar geen seconde over na te denken, want het opsporingsbelang was levensgroot. En het privacybelang was verwaarloosbaar, want je kon ze ook niet herkennen.’

Op de achtergrond speelt de aard van het incident en de daaraan gekoppelde strafmaat een rol bij het tonen van beelden. Een reden om hiermee terughoudend te zijn, is dat bij de strafmaat vaak rekening wordt gehouden met de (gevolgen van de) publieke aandacht voor een verdachte. Wanneer een persoon slachtoffer wordt van *trial by media*, kan dit ertoe leiden dat de rechter uiteindelijk een lagere straf oplegt. Hoe heftig het incident ook was, al snel werd duidelijk dat er strafrechtelijk hoogstens het verlaten van een plaats ongeval tenlastegelegd zou kunnen worden. Een verkeersexpert vertelt hoe dit meeweegt:

‘De straffen van verkeer zijn altijd heel laag. Dus je geeft niks weg in de zin van strafvermindering of dat het het rechtsproces schade toebrengt. We gingen echt voor de oplossing: we willen weten welke auto erbij betrokken is en wie de bestuurder was. Eigenlijk was de strafmaat niet het hoofddoel.’

Een lid van het eenheidsleiding geeft de essentie van de besluitvorming treffend weer:

‘We hadden heel weinig aanknopingspunten, we hadden niet verschrikkelijk veel te verliezen en we voelden ook wel dat dit een zaak was waar je aan de media, maar ook aan de gemeenschap moest laten zien dat we alles uit de kast haalden. De ‘risk appetite’ was hoog hier, want we hadden niet zoveel alternatieven.’

De TGO-leider vertelt hoe tijdens een adviesgesprek over de inzet van burgerparticipatie al deze factoren samenkwamen tot de beslissing om met het onderzoek naar buiten te treden:

‘In dit gesprek kantelde de beslissing bij mij op twee momenten. Dat was toen een collega zei: “Wat heb je te verliezen?” En vervolgens: “Je zult dit moeten doen, want dit staat voor eeuwig op de mentale printplaat van iedereen die in Marken woont.” Dat is ook zo. We nemen als politie een enorme verantwoording op ons. Toen dacht ik: dit moeten we gewoon doen. Toen zijn we dit gaan delen in de media.’

Persoonskenmerken

Voorgaande paragraaf geeft weer welke rationele overwegingen meespeelden bij beslissing om in dit specifieke geval de hulp van burgers in te roepen. De uiteindelijke keuze wordt echter gemaakt door personen, wat ervoor zorgt dat ook een aantal subjectieve factoren een rol spelen. Bij TGO Smid waren de houding en visie van de TGO-leider, tactisch coördinator en adviseur burgerparticipatie drijvende krachten om snel de media op te zoeken en de hulp van burgers in te roepen. Inhoudelijk heeft de TGO-leider vanuit zijn rol de grootste mate van zeggenschap over het verloop van het onderzoek. Voor een groot deel werd de toon binnen dit TGO gezet doordat de teamleider expliciet het voornemen had om het ‘anders’ te doen:

'Er zijn rapporten die zeggen: de cultuur moet anders, het leiderschap moet anders. Ik ben degene die zich dat aantrekt en denk altijd dat die rapporten over mij persoonlijk gaan. Als we anders willen, dan moeten we dat soms ook aandurven. Mijn invloed is beperkt, dus laat ik beginnen bij mijzelf. Als je tot in den treure blijft praten of dit het geschikte onderzoek is, dan zijn we weer een jaar verder. Dat is mijn drijfveer om het anders te doen. Laten we maar zien wat het oplevert.'

Het blijft niet alleen bij een voornemen, blijkt een dag na het ongeval uit een mail aan de Afdeling Communicatie:

'Ik zou op zeer korte termijn een oproep willen doen. [...] Standaard is dat wij dit pas vaak later doen in een opsporingsproces, maar ik zou het een keer willen omdraaien.'

De open houding van de TGO-leider vond bijval tijdens de overleggen van de Vaste Kern Leidinggevenden (VKL)¹⁰. Een collega uit de Forensische Opsporing herinnert zich:

'Er is discussie geweest van wat geef je weg en wat niet. Een collega had een cursus gedaan in Engeland. Daar werd geleerd: alles wat je geeft, krijg je weer terug. En burgerparticipatie werkt heel goed in Engeland.'

De betreffende tactisch coördinator maakt een onderscheid tussen de 'Nederlandse' en de 'Engelse' methoden van burgerparticipatie, waarbij in Engeland heel anders wordt omgegaan met informatie(vragen) van het publiek. Het cruciale verschil is dat in Nederland sporen vooral worden gezien als bewijs en vervolgens niet meer naar buiten worden gebracht. In Engeland daarentegen wordt direct na een incident veel concrete informatie met het publiek gedeeld.

'Dat is een hele andere benadering dan dat de politie in Nederland altijd gedaan heeft. Nooit delen, behalve via Opsporing Verzocht omdat je er niet uitkomt. Direct delen is hier nooit zo in vlam geweest.'

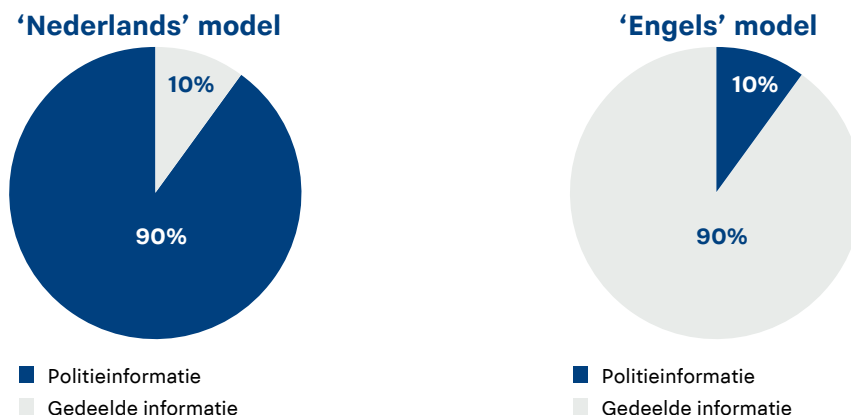
De invloed van deze collega wordt bevestigd door een terugblik van de teamleider:

'Ik wilde dat deze tactisch coördinator aan boord kwam, omdat je dan weet dat je een goede man hebt. Uit eerder onderzoek weet ik dat hij van het delen is. Hij noemt dat ook wel een Engels model. Sneller delen, 90 procent delen en 10 procent achterhouden. In plaats van andersom en iedere keer brokjes geven.'

Ter illustratie zijn op de volgende pagina de verschillende verhoudingen met betrekking tot het delen van informatie visueel weergegeven:

¹⁰ De Vaste Kern Leidinggevenden binnen een TGO bestaat uit de teamleider, tactisch coördinator, informatiecoördinator, ondersteuningscoördinator en een ambtelijk secretaris. Onder leiding van een officier van justitie geven zij sturing aan het opsporingsonderzoek.

Figuur 12. 'Nederlands' vs. 'Engels' Model.

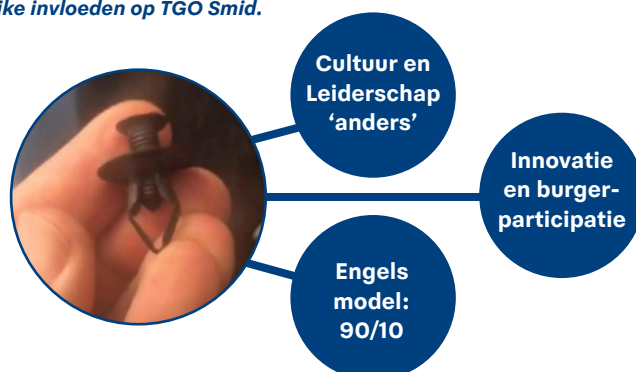

Tot slot heeft de adviseur burgerparticipatie een aanzienlijke stempel op het onderzoek gedrukt. Deze Operationeel Specialist A (OS-A) werd op de maandag na het ongeval gevraagd om deel te nemen aan het TGO. De TGO-leider kende hem en wilde zijn competenties en zijn rol als aanjager van innovatie in de organisatie benutten. Op dat moment had de TGO-leider al aan de Afdeling Communicatie gevraagd om een manier te vinden om snel de gemeenschap in Marken aan te spreken.

'Toen heb ik deze rechercheur later teruggebeld: sluit vooral daarbij aan en denk met hun mee. Kom niet terug met programma's zoals Opsporing Verzocht. Dat is pas volgende week. Het moet snel en het moet anders.'

De invloed van deze adviseur als fervent voorvechter van burgerparticipatie en aanjager van innovatie blijft merkbaar gedurende het hele onderzoek. Hij denkt mee, adviseert over de inzet van burgerparticipatie en fungeert als spil tussen de opsporing en Afdeling Communicatie. Bovendien is het de kennis en expertise uit zijn persoonlijk netwerk dat de doorslag geeft om de beelden en onderdelen te delen. Voorafgaand aan deze beslissing wordt een adviesoverleg gepland met twee ervaringsdeskundigen uit een andere eenheid. Het is in dit gesprek dat de TGO-leider het vertrouwen krijgt en de noodzaak voelt om de hulp van het publiek in te roepen.

Figuur 13. Persoonlijke invloeden op TGO Smid.

Wegdeel plaats ongeval (Bron: ANP).

Tot slot

Het ongeval in Marken laat de tragiek van het politiewerk zien: een zaak die nooit een goed einde heeft, maar waar de betekenis vooral ligt in het vinden van antwoorden voor de nabestaanden. Met de hulp van het publiek blijkt dat mogelijk. Binnen twee weken wordt de auto gevonden en anderhalve maand later vertelt de bestuurder zijn verhaal, hoe onbevredigend voor de nabestaanden dan ook. Opvallend in deze zaak is vooral de snelheid waarmee de burgers wordt gevraagd om mee te denken en de hoeveelheid informatie die gedeeld wordt. Voor een deel wordt dit verklaard doordat het ongeval weinig aanknopingspunten bood en de maatschappelijke druk groot was. Hierdoor heerste het gevoel alle beschikbare middelen te moeten inzetten en weinig te verliezen te hebben. Meer nog is de inzet van burgerparticipatie echter het gevolg van een andere visie van enkele betrokkenen uit de opsporing: meer delen, sneller delen en opener communiceren met het publiek. Concluderend blijkt uit de woorden van een leidinggevende de kracht van het anders (durven) doen:

'Ik ben trots op hoe ze burgerparticipatie ingezet hebben. Omdat ik het echt een voorbeeld vind van waar het kan heel vooruitstrevend de wisdom of the crowd inzetten. En ook durven te doen. Je weet niet alles van tevoren. Je hebt niet antwoord op alle vragen en toch doe je het. Met binnen een dag zicht op de auto die helemaal niet in Nederland is. En vervolgens ook nog de goede auto. Echt een heel mooi resultaat.'

3

Interne samenwerking

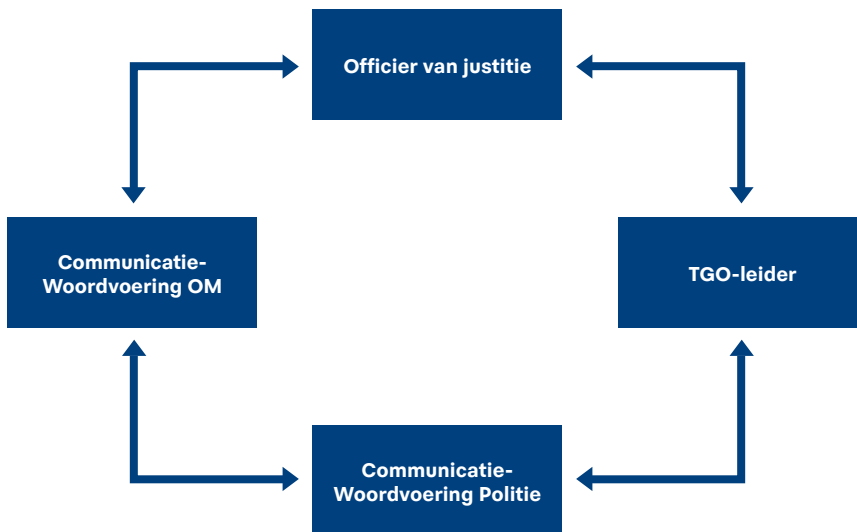
Hoofdstuk 3

Interne samenwerking

Samenwerking tussen communicatie en opsporing

In de zaak van Tamar is burgerparticipatie ingezet in de vorm van opsporingscommunicatie. De afweging om dit middel in te zetten berust niet bij een enkel persoon, maar is een samenspel tussen opsporing, communicatie en het OM. De gebruikelijke onderlinge verhoudingen kunnen worden weergegeven in de vorm van een schema:

Figuur 14. Communicatie-schema.

De TGO-leider geeft leiding aan het onderzoek, onder gezag van de officier van justitie. Woordvoering met betrekking tot de voortgang van het onderzoek wordt gedaan door de Afdeling Communicatie van de politie. Opsporingsberichtgeving ten behoeve van het onderzoek wordt gedaan door de Afdeling Communicatie van de desbetreffende eenheid of het Landelijk Team Opsporingscommunicatie. De woordvoering wordt overgenomen door het OM vanaf het moment dat een verdachte wordt voorgeleid aan de rechter-commissaris of, bij geen voorgeleiding, een einddossier wordt ingestuurd.

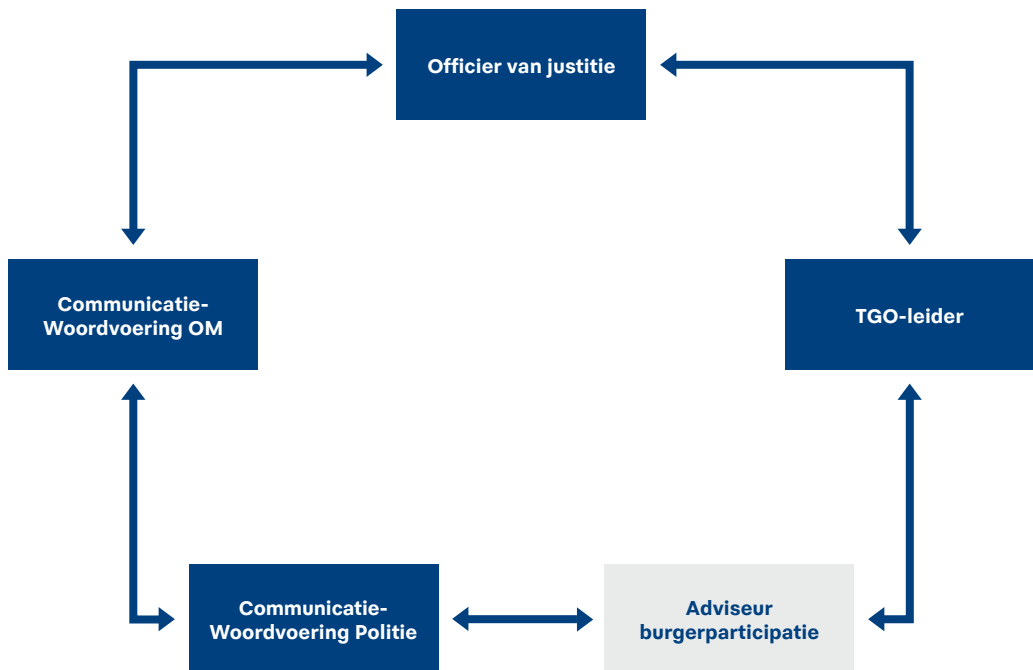
Ondanks het overkoepelende gezamenlijke belang heeft iedere partij daarbij ook zijn eigen belang, perspectief en context. Er is bijvoorbeeld een accentverschil tussen het OM en de opsporing: waar de opsporing voornamelijk gericht is op waarheidsvinding en het opsporen van een dader, kijkt het OM met name ook vanuit de rol van aanklager naar een eventuele rechtszitting. Een aanhouding leidt niet perse tot een veroordeling. Het OM is vaak terughoudender met het delen van informatie om te voorkomen dat dit een negatieve invloed heeft op de rechtszitting. Ook het werk van communicatie en opsporing kent een verschillende context. De eerste dagen van een onderzoek wordt de Afdeling

Communicatie bijvoorbeeld vaak overspoeld met mediavragen en wil men graag snel informatie hebben, terwijl het opsporingsteam in het belang van het onderzoek vaak nog weinig wil delen.

Naast verschillende belangen kunnen tijdsdruk en hoeveelheid zaken een rol spelen in de samenwerking. Idealiter zou communicatie aan de voorkant van een onderzoek betrokken zijn, maar dat blijkt in de praktijk niet haalbaar. Door het grote aantal zaken is er simpelweg niet voldoende tijd om bij ieder TGO mee te draaien. De huidige werkwijze is dan ook dat communicatie ‘inprikt, belt en meekijkt’ bij lopende onderzoeken. Hierdoor vindt de communicatie voor een groot deel reactief plaats. Vooral bij zaken waar op voorhand veel media-aandacht wordt verwacht, neemt communicatie een meer proactieve rol in. Al deze rollen en perspectieven vragen een goede samenwerking en afstemming tussen betrokkenen. Sommige betrokkenen geven echter wel aan de het contact tussen opsporing en communicatie vaak stroef verloopt.

De communicatie tijdens het onderzoek naar Tamar wijkt vanaf het begin af van bovenstaande structuur. In plaats van het gebruikelijke rechtstreekse contact tussen de Afdeling Communicatie en de TGO-leider, treedt een medewerker vanuit de opsporing op als adviseur burgerparticipatie. Zie figuur 15. Het is deze toegevoegde rol die de grootste invloed heeft op hoe de samenwerking met betrekking tot burgerparticipatie in deze zaak ervaren wordt.

Figuur 15. Schema uitgebreid in deze zaak.

De rol van adviseur ontstaat door een samenloop van omstandigheden. Binnen het onderzoek heeft de TGO-leider al heel snel de overtuiging dat het nodig is om anders en gericht te communiceren. Kort daarop meldt de toekomstige adviseur zich omdat hij is gevraagd om mee te draaien in het TGO. Deze persoon heeft binnen de eenheid een aanjagende rol met betrekking tot vernieuwing en innovatie binnen de opsporing en de teamleider ziet vanuit dit perspectief een toegevoegde waarde voor het

onderzoek. De adviseur wordt gevraagd om mee te denken met de Afdeling Communicatie over nieuwe en andere manieren om de doelgroep Marken te bereiken.

Uiteindelijk gaat de positie die de adviseur aanneemt verder dan alleen meedenken over gerichte communicatie richting de Markense gemeenschap. Hij adviseert over het inzetten van burgerparticipatie, legt contacten met ervaringsdeskundigen vanuit zijn eigen netwerk, doet een deel van de woordvoering en spant zich in om de ontwikkelingen binnen het onderzoek intern te delen. Terugkijkend zijn de rol en positie van de adviseur een punt van discussie. Betrokkenen zien een aantal belangrijke voordelen van een dergelijke contactpersoon. Tegelijkertijd blijkt een deel van de werkwijze van de adviseur een bron van frictie in de samenwerking tussen communicatie en opsporing tijdens dit onderzoek.

Voordelen

Een adviseursrol heeft volgens betrokkenen drie voordelen voor de verbinding tussen communicatie en opsporing. Ten eerste ontstaat er een direct en goed bereikbaar aanspreekpunt binnen het opsporingsonderzoek voor de woordvoering met iemand die ook inhoudelijk op de hoogte is. Normaal gesproken verloopt dit inhoudelijke contact via de TGO-leider. De opstart van een TGO staat echter niet voor niets bekend als de hectische fase, wat betekent dat de TGO-leider veelal uitermate druk is met het voorbereiden, coördineren en sturen van het onderzoek. Waar woordvoering voor communicatie een hoofdtaak is, is dit voor de teamleider slechts een onderdeel van wat er moet gebeuren. In zekere zin ontlast deze rol de TGO-leider gedeeltelijk. Een woordvoerder legt uit wat dat betekent:

‘Eigenlijk wil je contact met de TGO-teamleider, want die weet niet alleen de hoofdlijnen maar ook alle ins en outs. Alleen die zit de hele dag te vergaderen en in ons vak is snelheid geboden. Het zou heel fijn zijn als iemand vanuit dat onderzoek gelabeld was als contactpersoon communicatie. Als die rol goed te definiëren is en zo’n persoon mandaat heeft, dan kan dat de slagvaardigheid vergroten.’

Binnen TGO Smid werd de adviseur het aanspreekpunt voor communicatie, wat over het algemeen door de betrokkenen als zeer positief werd ervaren:

‘Deze onderzoeker heeft daar een belangrijke rol in gespeeld. Hij vroeg gelijk vanaf de eerste dag: Wat kunnen jullie voor ons betekenen? Niet dat ons [communicatie] werk dan anders is, maar het contact met de recherche wel.’

Deze ervaring werd gedeeld door een andere collega:

‘Ja, dat was echt een verademing. Het is een hele enthousiaste collega, die gericht is op het oplossen van die zaak en dat is heerlijk om mee te werken. Het is top als hij in die rol zit. Dat maakt het voor ons [communicatie] een stuk makkelijker.’

Een tweede voordeel dat wordt benoemd is dat de adviseur burgerparticipatie inhoudelijk kan meedenken over wat de Afdeling Communicatie kan betekenen voor het opsporingsonderzoek. In dit geval kende de adviseur de opsporing goed, was hij inhoudelijk op de hoogte van de zaak en had hij een persoonlijke affiniteit met burgerparticipatie in de opsporing. Deze aspecten maken dat hij in de zaak van Tamar kon meedenken over de vorm en inhoud van de hulpvragen aan het publiek:

'Zo'n rol zoals deze rechercheur heeft gepakt, of dat nou wel of niet juist was, ik vind dat wel echt een uitkomst. Dan heb je iemand die bij de recherche hoort, maar ook het woord kan voeren namens jou en de mogelijkheden goed kan onderzoeken. Wij staan er dan meer als buitenstaander bij. Zo'n intermediair rol kan heel goed werken. Hij weet heel veel over recherchewerk en zo'n onderzoek en hij is enthousiast om mee te denken over wat voor opties we hebben.'

Het bovenstaande citaat geeft tegelijkertijd een derde kans vanuit deze rol weer, namelijk het geven van een gezicht aan de opsporing. In dit onderzoek was het vanwege de maatschappelijk impact belangrijk om te laten zien dat de opsporing alles deed om de zaak op te lossen, maar dat daarvoor ook een beroep op de betrokkenheid van de samenleving nodig was. Vanuit communicatie was dat een bewuste keuze om iemand die persoonlijk bij de zaak betrokken was het woord te laten voeren. Een woordvoerder geeft aan waarom dit belangrijk was:

'Op een gegeven moment hebben we ervoor gekozen om deze rechercheur als boegbeeld te gebruiken en niet een woordvoerder. Uit een ander onderzoek blijkt dat als iemand binnen het rechteam naar voren geschoven wordt dit helpt om de betrokkenheid te vergroten. Dat hebben we in dit geval gedaan en dat heeft geholpen, want mensen wilden ontzettend graag helpen.'

Knelpunten

In eerste instantie zorgt de rol van adviseur voor een betere verbinding tussen opsporing en communicatie, na verloop van tijd worden hierdoor de onderlinge verhoudingen echter op scherp gezet en ontstaat er wrijving. Hiervoor zijn drie redenen aan te wijzen: verwarring omtrent de rol en positie van de adviseur, verschillende visies met betrekking tot communicatie en verschillende perspectieven met betrekking tot burgerparticipatie.

In de eerste plaats ontstaat er na enige tijd verwarring over de rol en positie van de adviseur binnen het onderzoek. Hoewel hij is gevraagd om mee te denken over de inzet van burgerparticipatie voor het TGO, is hij slechts zijdelings betrokken en maakt hij geen onderdeel uit van de VKL. De Afdeling Communicatie gaat er echter vanuit dat hij een vooruitgeschoven post is van de TGO-leiding en dat inzet van burgerparticipatie via hem verloopt. Hierbij ontstaat bij de Afdeling Communicatie onterecht het beeld dat de adviseur beslissingsbevoegd is. Wanneer dit niet zo blijkt te zijn ontstaat er frictie, zo blijkt uit de reflectie van een woordvoerder:

'Het gaat wringen wanneer wij met een voorstel komen of dat wij met bepaalde informatie naar buiten gaan wat we met de adviseur hebben afgestemd, maar waar de teamleiding dan niet in gekend is. Ik denk dat het probleem daar zat dat hij een vrij solistische rol heeft aangenomen. Dat wij zeggen van: wij hebben dat met de adviseur afgesproken en dat zij zeggen: ja, maar daar gaat hij helemaal niet over.'

Doordat de adviseursrol niet duidelijk is afgebakend, ontstaat er ruis en verloopt de communicatie volgens enkele betrokkenen op sommige momenten 'warrig en rommelig'. Zo komt het voor dat de adviseur met bepaalde informatie wordt benaderd in plaats van de TGO-leider die feitelijk het aanspreekpunt is voor de Afdeling Communicatie. Een van de communicatiemedewerkers blikt terug:

'Uiteindelijk heeft de adviseur het deelonderzoek erbij gekregen. Dan is het gewoon handig om even te gaan zitten: wie doet wat en wie kan ik daarvoor bellen. Dat hebben we allemaal fout gedaan. Dat is niet een vingertje naar de adviseur, dat hebben wij niet goed opgepakt en de TGO-leider ook niet. Dat is iets waar we allemaal van kunnen leren.'

De opdracht van de adviseur is gericht op het zo goed mogelijk inzetten van burgerparticipatie. In dit geval het actief informeren en mee laten denken en zoeken door burgers. Hierdoor begeeft hij zich onvermijdelijk op het werkveld van de communicatiemedewerkers, wat ook enige mate van wrijving oplevert. Het opsporingsonderzoek bepaalt immers wat er gevraagd en gedeeld wordt, maar hoe deze vragen gesteld worden is het vakgebied van de Afdeling Communicatie. Wanneer deze rollen in elkaar over dreigen te lopen levert dat irritatie op, blijkt ook uit de woorden van een communicatiemedewerker:

‘In het begin was voor ons het idee dat de adviseur vanuit het TGO bezig was met communicatie. Later bleek dat hij was ingevlogen als een soort tegenspreker voor burgerparticipatie. Maar op een gegeven moment profileerde hij zichzelf meer als communicatieadviseur. Daar hebben we af en toe wel een zakelijk woordje over gehad.’

De frictie ontstaat niet alleen door schurende rollen, maar is ook een gevolg van dieperliggende verschillende opvattingen over politiewerk, burgerparticipatie en communicatie. De adviseur handelde vanuit een bepaalde visie op de opsporing: de opsporing is niet meer alleen van de recherche en de keuze of burgers participeren ligt niet meer bij de politie. Dit vraagt om een wezenlijk andere houding dan de politie traditioneel gewend is: eerder hulp vragen, meer openheid over het onderzoek en blijven investeren in een langdurige betrokkenheid van burgers en actieve verbinding met de samenleving. De Afdeling Communicatie kijkt echter veel feitelijker naar burgerparticipatie in de zaak van Tamar:

‘We zijn al heel lang bezig met filmpjes en we gebruiken ook al mensen uit het opsporingsteam als boegbeeld. Maar nu wordt het gebracht alsof het innovatief is en dat is het niet. Dit is business as usual.’

Dergelijke uiteenlopende visies kunnen leiden tot praktische meningsverschillen, zoals wat en wanneer er gecommuniceerd moet worden. Dit wordt duidelijk zichtbaar in discussies rondom het informeren van het publiek over het onderzoek, ook wanneer er nog geen concrete voortgang te melden is. Hierover zegt een woordvoerder:

‘We hebben persberichten eruit gedaan toen de auto in beslag is genomen, gekoppeld kon worden en toen we wisten wie de eigenaar was. We gaan niet tussendoor melden dat we druk bezig zijn met het onderzoek maar geen nieuws hebben. Dat is killing in woordvoeringsland en daar zit de media ook niet op te wachten.’

Dit uitgangspunt staat haaks op de visie van de adviseur die van mening is dat de politie te lang stil blijft in een zaak die veel maatschappelijke emotie losmaakte en waarvoor de hulp van het publiek wordt gevraagd:

‘Alleen maar naar buiten toe gaan als we iets te vermelden hebben en verder niets zeggen, dat is geen communicatie. Als je niks gevonden hebt, vermeld dan dat je niks gevonden hebt. Ik denk dat het op dat punt is misgegaan. Daar kwamen we tegenover elkaar te staan, terwijl we het samen moesten doen.’

Uiteindelijk hebben het gebrek aan duidelijkheid en verschillende perspectieven hun weerslag op de adviseur. Hoewel de samenwerking aan het begin voorspoedig loopt, ervaart de adviseur echter dat naarmate het onderzoek vordert, de Afdeling Communicatie de inzet van burgerparticipatie steeds meer naar zich toe trekt, zonder overleg keuzes maakt en dat zijn inbreng hiermee opzij wordt geschoven. Wanneer er zicht is op een voertuig en bestuurder is de inzet van burgerparticipatie voor de opsporing eigenlijk ook niet meer van belang. Het gevolg was dat de verbindende schakel tussen communicatie en TGO zich steeds meer alleen voelde staan.

Samenwerking 'Blauw' en 'Grijs'

Bij het onderzoek naar Tamar speelt het basisteam vooral in de eerste fase een grotere rol dan binnen de meeste TGO's gebruikelijk is. Dit is een direct gevolg van de aard van het incident. Omdat het een verkeersongeval betreft, zijn het de blauwe collega's die Tamar aantreffen, reanimeren en de eerste wegfazettingen doen. Ook in de dagen die daarop volgen, speelt het basisteam een belangrijke rol bij het uitkijken naar en in beslag nemen van mogelijk betrokken voertuigen. Daarnaast hebben deze medewerkers dagelijks te maken met de maatschappelijke onrust binnen de lokale gemeenschap.

De afstand tussen de opsporing en blauw wordt over het algemeen als redelijk groot ervaren en meestal wordt er weinig informatie uit een onderzoek gedeeld. Hier zijn een aantal verklaringen voor. Ten eerste hebben de opsporing en het basisteam een andere taakstelling, waardoor beide organisatie-onderdelen met andere dingen bezig zijn. Ten tweede is de afstand vaak niet alleen figuurlijk, maar ook fysiek. Wanneer beide op andere locaties of afdelingen zitten, wordt het contact beperkt doordat mensen niet makkelijk bij elkaar binnen lopen. Ten derde is de opsporing vaak terughoudend om informatie te delen om het onderzoek niet te schaden. Niet alleen doordat collega's per ongeluk hun mond voorbij kunnen praten, maar ook doordat zij in hun enthousiasme bijvoorbeeld vaker langs bepaalde locaties rijden en zo argwaan kunnen oproepen.

Vanwege de rol van het basisteam doet de teamleider in dit onderzoek zijn best om de geüniformeerde collega's zo goed mogelijk geïnformeerd te houden. De communicatie vanuit het TGO verloopt officieel via de teamleiding en de teamleider betreft de twee teamchefs van het betreffende basisteam in de VKL-overleggen. Hierdoor komt onder andere de leiding beter in positie om met vragen vanuit de media, het bestuur en de eigen collega's om te gaan. Tegelijkertijd ontstaat er vanuit de opsporing via de adviseur burgerparticipatie een informele lijn naar de betrokken medewerkers uit blauw. Voor de uitzending belt hij deze collega's om hen voor te bereiden op de oproep in Op1:

'Ik moet er niet aan denken dat we zomaar op TV komen en dat die collega zit te kijken zonder dat ze het wist. Ik weet wat voor impact het heeft gehad op de collega's en wilde ze daar niet mee verrassen. Ik vind dat je dat een andere collega niet aan kan doen. Dat konden ze heel erg waarderen.'

De inspanningen om het basisteam op de hoogte te houden van de ontwikkelingen in het onderzoek worden gewaardeerd door de collega's. Een van de betrokkenen uit blauw vertelt hoe hij in dit opzicht deze zaak anders heeft ervaren dan normaal:

'Ik heb als heel positief ervaren dat ik nu echt werd benaderd door het onderzoeksteam zelf. Ik denk ook dat dat voor de toekomst vaker mag gebeuren. Zeker bij zulke ingrijpende incidenten denk ik dat dat heel belangrijk is. Ook als stukje verwerking van de collega's. Ze hoeven niet eens te vertellen wat het resultaat is, als ze maar zeggen dat ze stukje bij beetje resultaat behalen, als je weet dat mensen er echt serieus mee aan de gang zijn. Dat doet goed, dat helpt.'

Ondanks dat de teamchefs dichter op het onderzoek zitten dan meestal het geval is en ondanks het directe contact met de adviseur, gaat het na een aantal dagen toch een keer mis in de onderlinge communicatie. Wanneer in de media wordt gedeeld dat er een voertuig in beslag is genomen, worden de blauwe collega's hier vooraf niet van op de hoogte gesteld. Een collega uit blauw:

'Ik weet wel zeker, dat is niet iets wat bewust gaat, maar iedereen is druk bezig met zijn werk en daarin wordt het oog voor elkaar vergeten. Het is het TGO, daar werken mensen die ik niet ken, zij kennen mij niet. Dan vergeet je elkaar heel makkelijk.'

Hoewel het door de dynamiek in een TGO verklaarbaar is dat blauwe collega's niet altijd op tijd worden geïnformeerd over het opsporingsonderzoek, heeft het feit dat ze vergeten zijn zowel emotionele als professionele gevolgen voor de medewerkers uit het basisteam. De persoon die Tamar heeft aangetroffen vertelt wat een dergelijk bericht emotioneel met je doet:

'Ik kan je dat gevoel moeilijk uitleggen. Het moment dat je zo'n pop-up onverwacht krijgt word je gewoon compleet teruggezet naar het moment dat je haar aantreft. Als ik zo'n bericht nu zou krijgen zou het me weinig doen. Maar zeker als het net gebeurd is, dan komt dat keihard binnen.'

Voor de collega's is het niet alleen onprettig dat ze onverwacht geconfronteerd worden met het nieuws, maar ook dat anderen eerder geïnformeerd lijken te zijn dan zij zelf. Deze mensen worden aangesproken of krijgen vragen van collega's van andere bureaus over het feit dat er een voertuig in beslag is genomen. Het levert echter ook vervelende situaties op buiten het bureau, doordat collega's worden geconfronteerd met burgers die eerder op de hoogte zijn dan zichzelf.

'Dan denk ik: hè? Hoe kan het nou dat jij dat eerder weet dan ik. Of dat je thuis de tv aanzet en dat ze bij het journaal dingen vertellen die ik nog niet weet. Ik had het mooier gevonden als er een mail was gestuurd of dat ze hadden gebeld. Dan ben je voorbereid en voel je je niet gepasseerd als het in het nieuws komt. Een warme overdracht van één minuut, langer heb je niet nodig.'

Het incident blijft erg leven bij het basisteam en daarom organiseert het Team Collegiale Opvang enkele debriefingsessies, waarin er aandacht is voor de emoties van de collega's. Hoewel het feitelijk maar om één concreet incident gaat, spreekt het basisteam ook ergernis uit over het feit dat men niet geïnformeerd wordt en de updates uit de media moet halen. Er is behoefte aan meer informatie vanuit het opsporingsonderzoek, waardoor ook de Dienst Regionale Recherche (DRR) wordt uitgenodigd. De eerste reactie is terughoudend, omdat het onderzoeksteam nog een aantal scenario's wil uitlopen, maar wanneer dit kan geven de TGO-leider en tactisch coördinator een presentatie over het onderzoek. Deels evaluatie en voorlichting, wordt in deze presentatie uitgelegd wat er in het onderzoek gedaan is en in vertrouwen openheid van zaken gegeven over de scenario's die zijn opgesteld. Een collega uit blauw vertelt wat openheid uit het onderzoek met hem doet:

'Eigenlijk zijn we in vertrouwen volledig op de hoogte gebracht. Ook al knaagt het nog steeds wel, het geeft misschien wel wat meer houvast over wat je denkt over wat er misschien gebeurd is. Dan heb je daar vrede mee. Dus dat wordt echt wel gedeeld. Ik denk dat het prima is zoals het nu gegaan is.'

Een leidinggevende reflecteert achteraf op de samenwerking en benadrukt de noodzaak blauw en opsporing op een goede manier met elkaar verbonden te houden:

'Constant is er aandacht geweest om het basisteam en het onderzoeksteam goed getuned te houden met elkaar, maar het heeft ook onderlinge spanning opgeleverd. Het is door het basisteam als schokkend ervaren wat ze zijn tegengekomen, maar ook de emoties daarna. En het gevoel dat ze het niet mochten weten. Het basisteam heeft haar gevonden, maar bij het onderzoeksteam zat al snel de meeste informatie. Er zijn wel een aantal groepsgesprekken nodig geweest om het basisteam weer op zijn beentjes te zetten.'

4

Het tipproces

Hoofdstuk 4

Het tipproces

Hulp vragen aan het publiek is eigenlijk altijd spannend, omdat vooraf niet is in te schatten wat men zich als politie hiermee op de hals haalt. De zaak van Tamar geeft deze onvoorspelbaarheid goed weer. Voorafgaand aan het optreden bij Op1 waren de verwachtingen hooggespannen en ging men ervan uit dat het na de uitzending op de telefoonlijnen 'helemaal los zou gaan'. Medewerkers waren ingeroosterd om de reacties van het publiek op te vangen, maar het bleef na de uitzending volledig stil op de telefoonlijnen. De oproep leidde verrassend genoeg tot geen enkele bruikbare tip. Een week later werd het andere uiterste van burgerparticipatie zichtbaar: binnen enkele uren na het tonen van de Mazda en de deeltjes werd het opsporingsteam overspoeld met honderden reacties. Uiteindelijk liep het totaal op tot ongeveer 1400 tips, die allemaal verwerkt en beoordeeld moesten worden en waardoor medewerkers ook min of meer overvallen werden.

Het onderzoek naar het ongeval van Tamar benadrukt niet alleen de waarde van tips, maar ook de noodzaak om hier bewust op voor te bereiden. Een aantal van de belangrijkste leerpunten uit deze zaak heeft dan ook te maken met het inrichten van het tipproces. Hierbij gaat het om het zoveel mogelijk reguleren van de tips door het stellen van gerichte vragen, het goed inrichten van het backoffice en een goede terugkoppeling naar tipgevers en publiek.

Gerichte vragen

Het belangrijkste middel om invloed uit te oefenen op het aantal tips en de kwaliteit daarvan is het stellen van gerichte vragen. In tegenstelling tot wat men misschien zou verwachten, zijn meer tips niet perse beter voor het onderzoek. Sterker nog, het is belangrijk om vooraf te beseffen dat tips niet 'gratis' zijn. Door de vraag te stellen aan het publiek, ontstaat ook de verplichting om de verkregen informatie na te kijken en op te volgen. Soms kan het meedenken door het publiek vergaande consequenties voor het onderzoek hebben, bijvoorbeeld wanneer andere informatie wordt aangeleverd dan waar op dat moment behoefte aan is. Zo kan een scenario dat door een burger wordt aangedragen en dat niet in het beeld van het opsporingsteam past, maar ook niet direct kan worden uitgesloten, heel veel tijd kosten en extra werk opleveren. Een tactisch coördinator vertelt:

'Soms komt een burger met een scenario waar je helemaal niet op zit te wachten. Dat kost heel veel tijd en kan soms een onderzoek maandenlang frustreren. De vraag is of je dat wilt, dat die burger jou op een ander spoor zet?'

Meestal zijn de consequenties voor het onderzoek beperkt tot de tijd en capaciteit die het kost om de tips na te kijken en kan informatie vrij snel worden in- of uitgesloten. In het geval van TGO Smid gaat het om ongeveer 1400 reacties. De meeste betrokkenen uit het onderzoek zijn zeer positief over deze opbrengst en gebruiken dit als argument voor de kracht van burgerparticipatie. Een medewerker van Landelijk Team Opsporingscommunicatie is echter kritischer:

'Als je duizend tips krijgt, dan heb je de verkeerde vraag geformuleerd of gedestilleerd. Je moet vijf tips krijgen die relevant zijn.'

De verdeling van de aard van de tips bevestigt dat het aantal beperkt had kunnen worden door gerichter vragen te stellen. Uit de gesprekken met betrokkenen blijkt dat de herkomst van het generieke zwarte dopje al bekend was op het moment dat dit getoond werd. Iets meer dan 90 procent van de tips had

echter specifiek betrekking op dit onderdeelje. Slechts 10 procent van de tips ging over de plastic deeltjes waarin de politie vooral geïnteresseerd was. Een medewerker van de verkeersongevallenanalyse constateert achteraf:

'Het was niet handig om dat dopje te laten zien. Iets waar er heel veel van gemaakt zijn of wat in tientallen auto's voorkomt, is niet specifiek genoeg. Als je specifieke dingen laat zien, krijg je veel minder ruis en kan je het veel kleiner houden. Als het in de media komt, dan moet je echt afwegen of je iets hebt aan de reactie die er komt. Je kan beter de speciale dingen laten zien, op welk gebied dan ook.'

Goede backoffice

Mogelijk nog belangrijker dan het stellen van een specifieke vraag, is het zorgen voor de infrastructuur en capaciteit om tips op te volgen. Tijdens de gesprekken met de betrokkenen komt het backoffice dan ook steeds terug als een van de belangrijkste leerpunten in deze zaak en voorwaarde voor burgerparticipatie in het algemeen. De meest waardevolle tip is immers uiteindelijk nog steeds waardeloos als deze zijn weg niet vindt tot het opsporingsteam. Een woordvoerder van het OM benadrukt:

'Het publiek inschakelen, opsporingsberichtgeving inschakelen en beloningen uitloven: je kunt het wel heel graag willen, grote stappen willen maken en groots naar buiten willen gaan. Maar het belangrijkste is dat je het aan de achterkant goed geregeld hebt.'

Het goed organiseren van de achterkant van het proces begint echter aan de voorkant. Het is belangrijk om te realiseren dat voor burgers die informatie willen delen, eigenlijk de hele politieorganisatie een aanspreekpunt vormt. Hierdoor kan waardevolle informatie via allerlei kanalen en personen de organisatie binnendruppelen. Het goed organiseren van opvolging vraagt dus meer dan alleen het creëren van een centraal punt waar informatie wordt verzameld. Net zo belangrijk is het om de collega's die het eerste contact hebben, te informeren zodat zij de informatie via de juiste weg kunnen doorgeven. Een ervaringsdeskundige uit de opsporing legt uit:

'Je hebt geen controle over hoe jouw ontvangende ermee aan de haal gaat. Net als je geen controle hebt over hoe de persoon zich meldt. Je kunt een kanaal open zetten, meld je via twitter, meld je via telefoon, via de email. En nog steeds spreken ze de wijkagent aan, omdat die toevallig in de buurt is. Daar heb je geen enkele controle over.'

Achteraf gezien blijkt dat bij TGO Smid collega's beter geïnformeerd hadden kunnen worden over de kick-off, het moment dat er hulp werd gevraagd aan het publiek. Dit betreft niet alleen de collega's uit onder andere het wijkteam, ook de informatie-coördinator was niet op de hoogte, ondanks haar cruciale rol binnen het tipproces. Dit VKL-lid screent en categoriseert de tips en zet deze waar nodig ter opvolging door, bijvoorbeeld naar de internetrechercheurs of een verhoorkoppel. Hoewel de inzet van burgerparticipatie besproken is in het VKL, wordt zij niet vooraf op de hoogte gesteld van het moment dat de oproep naar buiten wordt gebracht. Het gevolg is dat zij hierdoor wordt overvallen en dat zij er op dat moment alleen voor staat. In haar eigen woorden:

'Ik hoorde het zelf op het nieuws, op de radio thuis, dat het de media in is gegaan. Er is ineens een startsein en niemand wist eigenlijk precies wanneer dat de lucht in zou gaan. Nou, mijn mailbox ontplofte werkelijk. Ik heb alleen maar zitten werken, er was geen goede backoffice geregeld. Er was geen duidelijke kick-off. Dat is wel echt iets wat je moet verbeteren als je nog eens zoiets doet. Er moeten drie, vier man achter een computer zitten om alle tips te verwerken. Want ik heb echt de nagellak van mijn vingers getikt. Het was bizar.'

De TGO-leider trekt achteraf ook een duidelijke les uit de zaak:

'We kregen nu telefoontjes van mensen die daar helemaal niet op waren voorbereid. Of wijkteams, waar mensen aan de balie kwamen. Die hadden we daar helemaal niet in meegenomen. Zelfs onze eigen informatie-coördinator binnen het team hadden we niet goed meegenomen in het verhaal: let op, het kan zijn dat jouw mailbox straks helemaal volstroomt. Dat gebeurde ook. Ze heeft het prachtig opgepakt, goed gecategoriseerd en we hebben een goed overzicht gekregen. Zo'n back-up organiseren, dat moet je de volgende keer wel doen.'

Terugkoppeling

Het tipproces is er in eerste aanleg op gericht om informatie binnen te halen, maar bijna alle betrokkenen benadrukken hoe belangrijk het is om informatie terug te geven aan het publiek. Er kunnen drie verschillende vormen van terugkoppeling worden onderscheiden: een blijk van waardering aan individuele tipgevers, het reguleren van tips en het informeren van het publiek over de voortgang en afronding van het onderzoek.

Iedereen die betrokken was bij het onderzoek, is het erover eens: wanneer burgers de moeite nemen om te reageren op de oproep van een politie, verdienen zij het om een reactie te krijgen. Ten eerste om ze te bedanken voor hun bijdrage aan het onderzoek en ten tweede om hen te laten weten dat er serieus naar hun informatie gekeken wordt. Een woordvoerder van het OM geeft aan:

'Ik denk dat het belangrijk is als je burgers wilt betrekken en dat blijven doen, dat je die burgers het gevoel moet geven dat ze er echt toe doen. Dat je dankbaar bent dat ze naar je toekomen. Dat je hun informatie serieus neemt, ermee aan de slag gaat en ze voor zover mogelijk ook terugkoppelt. Al is het maar: we hebben het onderzocht en er komt niets uit. Ik denk dat tonen van waardering in de omgang heel erg belangrijk is.'

Betrokkenen geven aan dat het de voorkeur verdient om tipgevers even terug te bellen en ze persoonlijk te bedanken, maar ook dat dit in het geval van honderden of duizenden tips niet meer werkbaar is. Bij TGO Smid werd al voorzien dat er veel reacties zouden volgen en daarom is besloten om een automatisch antwoord in te stellen. Hiermee werden mensen automatisch bedankt en geïnformeerd dat er contact met ze zou worden opgenomen indien nodig. Achteraf een goede beslissing, geeft de ondersteuningscoördinator aan:

'Zodat we onszelf niet verplichten om contact op te nemen, daar waren we achteraf heel blij mee. Vooral toen we zagen dat er 920 tips binnen kwamen over die dopjes.'

Het informeren van het publiek kan ook worden ingezet om de informatie vanuit burgers te sturen of de hoeveelheid tips te beperken. De meeste onderzoeken zijn gesloten van aard en de opsporing is terughoudend met het delen van informatie. Het gevolg is dat het publiek vaak niet weet of hun informatie al eerder is gedeeld of nog actueel is. Dit mechanisme is duidelijk zichtbaar in de zaak van Tamar. Veel tips hadden betrekking op een specifieke schadeauto die via een auto-site te koop werd aangeboden, maar dit voertuig kon door bepaalde kenmerken al vrij snel worden uitgesloten. Dit werd echter niet gecommuniceerd met het publiek. Het opsporingsteam kreeg daarnaast de nodige tips over een auto uit de omgeving van Marken, die erg veel leek op de getoonde Mazda. Deze auto was echter al snel in beeld bij de opsporing, onderzocht en vervolgens weer vrijgegeven. Maar de dagen daarna bleven er zoveel tips binnenkomen, dat de politie serieus overwoog om met een sticker aan te geven dat het voertuig door de politie was gecheckt.

'Als je dan van tevoren afspreekt: als we die auto hebben dan moeten we dat ook communiceren. Dan wil het OM dat niet. Dat betekent wel dat wij per dag weer 50 of 60 tips binnenkrijgen en daar moeten we wat mee. Die moeten gelezen worden en daar moet je op acteren als dat nodig is. Dat je daar aan de voorkant duidelijkere afspraken over maakt.'

Het dilemma vanuit het onderzoek is dat het voertuig in Duitsland namelijk nog niet in beslag is genomen en men wil voorkomen dat er sporen worden kwijtgemaakt. Na de inbeslagname gaat de officier van justitie uiteindelijk akkoord met een persbericht dat de Mazda niet langer door de politie wordt gezocht. Het gevoel was meteen merkbaar volgens de ondersteuningscoördinator:

'Toen is het een stuk rustiger geworden en hebben we geen tips binnengekregen, dus dat was fijn. Dan zit je weer iets meer in de rust, want je merkt dat mensen blijven denken. Dat blijft een constante stroom aan mailtjes die je krijgt.'

De laatste vorm van terugkoppeling is meer algemeen en heeft betrekking op de voortgang en afronding van het onderzoek. Een aantal betrokkenen noemt het belangrijk om bij de inzet van burgerparticipatie mensen ook te informeren over hoe de bijdrage van het publiek het onderzoek verder heeft geholpen. In de woorden van een verkeersongevallenexpert: 'Het werkt twee kanten op'. Als je mensen hulp vraagt, ben je ook verplicht een reactie te geven in de media. De persberichtgeving tijdens het onderzoek naar Tamar is echter vooral gericht op feitelijkheden, zoals de inbeslagname van de auto en het verhoor van de verdachte. Er is tijdens en na afloop weinig gedeeld over het onderzoek zelf, ondanks herhaaldelijke vragen van de media. Het laatste officiële bericht vanuit politie en OM is het bericht over de afdoening van de zaak. Een onderzoeker vertelt hoe hij de communicatie tijdens TGO Smid beleeft heeft:

'Als je eenmaal aan het communiceren bent met burgers, dan moet je ook blijven communiceren. Ik zag dat dat in dit onderzoek eigenlijk niet gebeurde. Wij zijn naar buiten gegaan, daarna is eigenlijk de deur dicht gegaan en is er geen sprake geweest van communicatie naar de burger.'

Een andere onderzoeker deelt dit gevoel:

'Ik vind wel dat we burgers meer hadden moeten geven. Nu hebben we gevraagd "kom, kom, kom." En vervolgens is het stil gevallen richting de burger.'

Het belang van communiceren wordt vanuit een breder perspectief treffend weergegeven door een van de collega's uit het wijkteam:

'Zeker als je resultaten haalt door de burger zou ik daar wel wat transparanter in zijn. Al is het maar een klein nieuwsbericht dat mede dankzij de burger wij tot dit resultaat gekomen zijn. Wegens het onderzoek kunnen we verdere informatie niet delen. Maar dan hebben mensen wel het idee dat het geholpen heeft, dat het zin heeft om te reageren. Ook voor mensen die niet hebben gereageerd, omdat ze bijvoorbeeld geen info hebben, maar die horen wel dat het zinvol is de politie te helpen als er naar wordt gevraagd. Dat bij een volgende situatie, waar ze getuigen zijn, dat ze dan wel reageren. Ik denk dat je daarmee meer goodwill creëert bij burgers.'

De algemene consensus onder betrokkenen is dat het belangrijk is om te blijven communiceren, maar dan men in de praktijk wel snel voor dilemma's komt te staan. Het eerste dilemma is de spanning tussen informatie delen en het niet willen schaden van het onderzoek en een eventuele rechtszaak. Het tweede dilemma betreft de verplichting om het publiek te informeren en tegelijkertijd de nabestaanden te

beschermen. Enerzijds heeft burgerparticipatie bijgedragen aan het oplossen van de zaak, anderzijds creëert het veel aandacht voor een zaak die snel leidt tot een gevoel van onrechtvaardigheid. Een lid van het VKL vraagt zich af:

‘We hebben een verdachte die heeft toegegeven dat hij iets heeft aangereden, maar hij heeft niet doorgehad dat het een mens was of een kuil in de weg. Hele normale jongens, geen boeven. Ze hebben zich wel schuldig gemaakt aan een strafbaar feit en daar krijgen ze een boete voor. Nu hebben we iets gecreëerd en hoe gaan we dit nu kleiner maken? Het is ook een keuze van de familie geweest, maar we hebben wel de geest uit de fles.’

Dit dilemma wordt ook door de Afdeling Communicatie gevoeld, blijkt uit de woorden van een van de woordvoerders:

‘We hebben zo snel en actief de media gezocht, we moeten er straks ook wat mee richting de burger. Want wat is er nou gebeurd? Dat is natuurlijk datgene wat iedereen verwacht. Denk je aan de familie, dan is dat in en in triest. Daar ga je dus weer in die spagaat en wat is dan wijsheid? Daar zitten we nu in tweestrijd. Je voelt gewoon je moet er wat mee, maar er gaat dan ook een ethisch probleem spelen richting de familie.’

Een aantal betrokkenen wijst daarom op de noodzaak van een goede uitleg van de zaak naar het publiek. Wanneer burgerparticipatie onderdeel uitmaakt van de opsporingsstrategie, moet er ook worden nagedacht over de afronding, zowel wanneer de zaak wordt opgelost als wanneer de waarheid niet aan het licht komt, of het onderzoek niet leidt tot een veroordeling. In dit geval moet niet alleen uitgelegd worden wat de bijdrage is geweest van het publiek, maar ook waarom de zaak op deze manier is afgedaan. Een leidinggevende uit het basisteam licht toe:

‘Voor collega’s is het al lastig. Maar die snappen hoe het rechtssysteem in elkaar zit. Alleen voor burgers. Je rijdt gewoon een kind dood. Je kan toch niet met een boete vanaf komen? Is het uitlegbaar? Het heeft ook geen zin om er een mooi verhaal van te maken. Ik denk dat je eerlijk moet zijn en moet blijven uitdragen dat dankzij burgers de zaak is opgelost, maar dit is wel hoe ons rechtssysteem werkt.’

**Cultuur en
houding tegenover
burgerparticipatie**

Hoofdstuk 5

Cultuur en houding tegenover burgerparticipatie

De inzet van burgerparticipatie in de zaak van Tamar staat niet op zichzelf maar vindt plaats binnen de culturele context van de politieorganisatie en het OM. Uit de gesprekken met betrokkenen ontstaat een beeld van een van nature gesloten opsporing en een conservatief OM. Tegelijkertijd is er wel een verandering ontstaan, gedreven door onder andere individuele durf, vertrouwen, eerdere ervaringen en de noodzaak om mee te bewegen met een veranderende samenleving. Verschillende leidinggevenden constateren dat de huidige rol van de politie schuurt met de moderne samenleving. Deze verschillende aspecten komen in de volgende paragrafen aan bod.

Een gesloten researchcultuur

Politied medewerkers van binnen en buiten de opsporing schetsen een beeld van een sterk naar binnen gerichte recherche. Het delen van informatie is in deze omgeving niet vanzelfsprekend. Sterker nog, enkele betrokkenen geven aan dat het prijsgeven van informatie zo uitzonderlijk is dat dit binnen de opsporing vaak als innovatief wordt gezien. Terwijl dit bij andere onderdelen binnen de politie als redelijk gebruikelijk wordt ervaren. Een medewerker vanuit verkeersongevallenanalyse licht toe:

‘Wat me opviel bij zo’n TGO, is dat het allemaal heel gesloten is. Zelfs in zo’n VKL-overleg worden er dingen besproken, terwijl er nog achttien rechercheurs op de afdeling zitten te wachten tot het hoofd van de tactische afdeling komt met nieuwe info over wat we wel en nog niet delen. Of een boodschap zoals “dat houden we nog even onder ons, want dat is ook voor ons nog van belang”. Dan worden zelfs rechercheurs er buiten gehouden als het onderzoek nog niet rond is. Bij verkeersongevallenanalyse doen we dat niet. Wij gaan niet een officier raadplegen of we wat mogen vragen. Je moet altijd iets geven om iets terug te krijgen.’

Voor een deel heeft die terughoudendheid praktische redenen. In sommige gevallen is het noodzakelijk om specifieke informatie achter te houden voor het verhoor of als bewijs. In andere gevallen kan het delen van informatie leiden tot eigenrichting of schending van de privacy van mogelijke verdachten. Enkele betrokkenen geven echter aan dat de waarde van dergelijke informatie vaak wordt overschat en dat de politie onterecht denkt dat zij de enige is die over bepaalde informatie beschikt. Het inzetten van burgerparticipatie is daarmee een risico omdat het onduidelijk is wat het delen oplevert en de politie hierdoor haar informatievoorsprong kwijtraakt. Een leidinggevende vertelt:

‘Bij het onderzoek van Marken hebben we best krampachtig gedaan of we dat konden delen of niet. In die zin zijn we wel bang om informatie te delen, terwijl wij die informatiepositie helemaal niet alleen hebben. Als je kijkt naar wat je overal kan vinden en wat sommige mensen beter weten dan de politie, dan denk ik: laten we die krachten bundelen. Wij denken dat we nog steeds die monopoliepositie hebben. Dat wij zo slim zijn. Dat wij de enige zijn met die informatie. Dat zit bij collega’s nog wel echt tussen de oren.’

Een rechercheur over hoe hij kijkt naar het ‘weggeven van informatie’:

‘Wat zou het als we bepaalde feiten weggeven? Ik denk niet dat het ons misdrijf is. We doen het om de mensen, de slachtoffers, te helpen. Alleen zijn we opgeleid om zoveel mogelijk bij ons te houden, want dan kunnen we daar alles mee omsingelen en vragen. Dan denk ik: ja jongs, zo lossen we niet veel criminaliteit op.’

Het bovenstaande citaat geeft ook weer dat de geslotenheid fundamenteeler is dan de afwegingen per individuele casus. Zoals een medewerker van het Landelijk Team Opsporingscommunicatie vertelt:

'Het zit echt in het systeem van iedereen die de Politieacademie gedaan heeft dat je niets deelt.'

Politiemensen worden vanaf het begin af aan opgeleid en 'opgevoed' om informatie niet te delen uit angst een onderzoek 'kapot' te maken. Rechercheurs groeien op met het motto: 'wat binnen de politie is, blijft binnen de politie'. Deze 'veilige' houding keert zich daarmee soms als een auto-immuunziekte tegen het eigen systeem en het gewenste effect. Intern kunnen ondersteunende afdelingen soms niet meer hun werk te doen. Een internetrechercheur vertelt bijvoorbeeld hoe zij in een ander onderzoek belemmerd werd doordat er geen informatie met haar gedeeld wordt.

De drempel om extern informatie te delen, is begrijpelijk nog vele malen hoger. Het is niet gek dat het delen van informatie eerst vaak vanuit een negatief perspectief wordt benaderd: 'waarom zouden we moeten delen?' Hierbij ligt de nadruk meer op de risico's dan op de kansen. Een collega van het Landelijk Team Opsporingscommunicatie ervaart met enige zekerheid dat de recherche niet altijd eerst wil delen om zo juist informatie te ontvangen:

'Ja, ik weet niet of ze hier alles van moeten weten.'

'Alles moeten weten? Ze weten waarschijnlijk meer dan jij, dus zou je het niet gewoon vragen? Het kan zijn dat je binnen een week klaar bent, in plaats van dat je er twee of drie weken mee bezig bent. Probeer het gewoon.'

'Ja, dat is allemaal praten met de pers en met de media.'

'Nee, je praat niet met de pers. Je stelt je eigen vraag. Dat onderscheid is erg ingewikkeld voor rechercheurs.'

Het resultaat is dat veel rechercheurs de inzet van burgerparticipatie, bijvoorbeeld in de vorm van opsporingscommunicatie, zien als laatste redmiddel. Hierdoor wordt opsporingscommunicatie relatief weinig en vaak pas laat ingezet. Een medewerker van het Landelijk Team Opsporingscommunicatie legt uit hoe zij het contact met de opsporing veelal beleeft:

'Ik vind het raar. Wij zijn een opsporingsmiddel, maar ze gebruiken ons niet altijd. Daar zit nog iets in hun hoofd van "het moet wel heel wat zijn voordat je op televisie komt", alsof we de lat heel hoog leggen. Of ze zeggen: "je moet alles geprobeerd hebben voor je dit kunt doen." Beide zijn niet waar. Er is ook een heel grote groep die niets wil delen. Het is vechten tegen een olietanker. Het is ziertjes winnen.'

Het inzetten van burgerparticipatie vraagt daarom een zeker mate van omdenken die soms schuurt met de heersende cultuur. Een TGO-leider uit een andere eenheid denkt dat hierdoor veel kansen voor de opsporing onbenut blijven:

'Afbreukrisico is de belangrijkste reden die wordt gebruikt om dingen niet te doen. Terwijl ik denk dat je vooral kritisch naar jezelf moet kijken. Welke resultaten heb je het afgelopen jaar behaald? En doet afbreukrisico er dan überhaupt nog wel toe? Want als je na een jaar onderzoek concludeert dat we het niet zien, dan had je aan het begin misschien een risico moeten nemen waardoor je het nu wel ziet.'

Een conservatief OM

Het OM is eindverantwoordelijk voor het opsporingsonderzoek en daarmee ook de poortwachter naar de buitenwereld. De officier van justitie beslist over de persberichterijding en de inzet van opsporingscommunicatie. Bijna alle respondenten wijzen erop dat de houding van het OM in Noord-Holland erg conservatief is. Betrokkenen ervaren dat het hierdoor in de praktijk vaak moeizamer is om burgerparticipatie in te zetten binnen een opsporingsonderzoek. Een politiewoordvoerder ervaart regelmatig dat dit leidt tot onderlinge strijd:

‘Eigenlijk bij ieder onderzoek. Je merkt vaak dat politie en OM elkaar in de haren vliegen, want de politie wilt alles en het OM zegt ‘oh, nee’. Dan denken wij: ach dat gemiep van het OM. Maar dat is natuurlijk niet echt gemiep, want een officier moet uiteindelijk zijn of haar zaak wel presenteren voor de rechter. We zien af en toe echt een soort ‘bonje bij de bureu.’

De frictie heeft te maken met de verschillende taakstellingen van beide organisaties. Het OM heeft hierbij niet alleen de leiding over het opsporingsonderzoek, maar heeft daarnaast ook de rol van aanklager. Vanuit deze rol is het belangrijk om te zorgen dat het onderzoek binnen de regels van de strafvordering verloopt en dat het onderzoek ook standhoudt in de rechtszaal. Een medewerker van het OM licht toe hoe belangrijk het is dat de opsporing juridisch zorgvuldig verloopt:

‘Ik moet in de rechtszaal een rechter tegenover me hebben die gelooft wat ik zeg. Dat is al een tijd heel moeilijk geweest door de IRT-affaire.’¹¹ Dan merk je gewoon dat het lang duurt voordat je als OM je geloofwaardigheid weer terugkrijgt. Je moet echt volharden dat je dat niet op het spel zet.’

De opsporing richt zich op waarheidsvinding en het opsporen van daders. Het volledig benutten van de ruimte binnen de wetgeving is goed voor het onderzoek. De meeste betrokkenen vanuit de opsporing hebben het gevoel dat er kansen onderbenut blijven door de veelal ‘veilige’ koers van het OM. Een onderzoeker vertelt:

‘Ik vind dat we in sommige zaken meer hadden kunnen doorpakken als het OM niet zo veilig binnen de juridische kadertjes was gebleven. Dat is wel goed bij zaken waar strak gestuurd moet worden op juridische zaken. Bij zaken als TGO Smid denk ik: gooi het even los en denk even vanuit een ander oogpunt, want het kan ook anders.’

Cultuurverandering

Ondanks de gesloten houding van de opsporing en het OM zien diverse betrokkenen wel dat er inmiddels een keerpunt ontstaat. Onderzoekers staan langzaam meer open voor burgerparticipatie en zetten opsporingscommunicatie ook actiever in. Cultuur(verandering) is een abstract begrip, maar wordt concreet zichtbaar in de visie, houding en daden van individuen. Opvallend is hoe de hierboven beschreven terughoudendheid niet terug te zien is in de houding van de geïnterviewde betrokkenen. Een politiewoordvoerder geeft ook aan hoe hij gaandeweg de houding ziet veranderen:

‘Het is al die tijd bijna trekken aan een dood paard geweest om de recherche enthousiast te krijgen voor opsporingscommunicatie. Dat gaat de laatste jaren wel beter.’

¹¹ De Interregionale researchteams maakten gebruik van een omstreden opsporingsmethode waarbij tot 1993 gecontroleerd partijen drugs werden doorgelaten. Een parlementaire enquête naar aanleiding van deze werkwijze markeerde de eerste grote crisis in de opsporing.

Volgens betrokkenen is er een duidelijk verschil tussen de oude en nieuwe generatie rechercheurs en teamleiders. Verschillende betrokkenen wijzen erop dat werkwijzen en denkbeelden er bij de oude garde zijn ingesleten, waardoor een bepaalde weerstand tegen verandering ontstaat. Een rechercheur over hoe zijn team naar burgerparticipatie kijkt:

'Ik hoor geen negatieve geluiden, maar ik weet niet of dat een item is. We krijgen natuurlijk wel veel jonge en hoogopgeleide mensen binnen die uit een andere generatie komen en daar absoluut geen moeite mee hebben.'

Uiteraard hoeft het aantal dienstjaren niet per definitie een beperking te zijn voor verandering. Integendeel zelfs. Een jongere rechercheur benadrukt dat ook oudere teamleiders een enorme omschakeling beginnen te maken in hun denkwijze. Verandering is daarmee voor een belangrijk deel ook 'gewoon' dingen op een andere manier doen. Uit de gesprekken blijkt dat twee ingrediënten hierbij een belangrijke rol spelen: een zekere mate van lef om een risico te nemen en onderling vertrouwen.

Veranderen door te doen, geeft vervolgens de ervaringen die nodig zijn als vliegwiel om ook in de toekomst na te denken over andere mogelijkheden. Dat merkt een van de politiewoordvoerders:

'Vooral TGO-leiders en rechercheurs zien nu dat het echt werkt. Ze voelen dat we sneller media moeten inzetten en ze zien het nut er meer van in.'

De essentie van een andere houding van de opsporing wordt goed weergegeven in de reflectie van een van de nieuwere generatie TGO-leiders:

'Plaats jezelf als overheid of als opsporing niet op een voetstuk. Ik denk dat soms echt wordt onderschat wat er aan kennis en kunde in de maatschappij is. Die houding van 'wij zijn de rechercheurs, wij doen het al tachtig jaar, dus we weten hoe het werkt', ik twijfel daaraan. Ik denk dat het vooral gaat om het zien van mogelijkheden in plaats van bedreigingen. Bij het horen van 'burgerparticipatie' gaan bij sommige collega's de nekharen recht overeind staan, want dat is eng en onbekend. "Afbreukrisico", wordt dan vaak gezegd. Maar ik denk: gewoon doen, gewoon proberen. En dan maar een keer op je plaat gaan. So what?'

Veranderende maatschappelijke positie

De gesloten cultuur is ook het gevolg van het idee dat de politie namens de burgers waakt over de samenleving. En het is het gevolg van een onderliggend systeem dat bepaalt waar, wanneer en op welke wijze een burger kan participeren. Maar enkele betrokkenen stellen deze traditionele rol ter discussie. Een leidinggevende beschouwt de wijze waarop de overheid met haar burgers omgaat bijvoorbeeld als paternalistisch:

'Breng het maar naar de politie en dan komt het allemaal goed, zo wordt er vaak gedacht. En dat is ook zo als het gaat om TGO-zaken waarvan we tachtig procent oplossen. Maar ik vind het schokkend dat tien procent van de woninginbraken wordt opgelost en dat je als burger dan niets mag doen. De staat wil alleen maar participatie als het goed uitkomt.'

Uiteindelijk is het de vraag in hoeverre de politie de keuze heeft om opsporende en meedenkende burgers buiten de deur te houden. Bekende zaken als de Puttense moordzaak, de Deventer moordzaak, de moord op Nicky Verstappen en de vermissing van Anne Faber tonen aan dat burgers en journalisten zich ongevraagd in politieonderzoeken mengen. Hiermee is een trend zichtbaar dat het aantal onafhankelijke burgers in de opsporing steeds groter wordt. Niet alleen bepalen mensen zelf welke zaken zij oppakken, burgerinzet kan ook grote invloed hebben op het onderzoek. Of het nu gaat om agendering of daad-

Wegdeel plaats ongeval (Bron: ANP).

werkelijk opsporingsonderzoek. Zoals een leidinggevende binnen de opsporing zei: 'Je moet je als politie serieus afvragen of jij nog wel diegene bent die de keuze maakt om burgers wel of niet te betrekken.' Deze persoon verwijst naar onderzoeken die worden gedaan door particuliere onderzoeksbureaus:

'Dat zijn echte onderzoeken die je bijna met een strik eromheen bij justitie kunt afgeven. Nog niet af, maar wel zodanig uitgevoerd dat justitie er bijna niet meer omheen kan om het uiteindelijk ook definitief af te ronden. Het is voor ons bijna geen afweging meer of we daar nu wat mee willen. Sterker nog, wij bepalen dat eigenlijk niet eens. De burger heeft al bepaald dat hij mee wil doen.'

Veranderingen en ontwikkelingen in de samenleving maken dat de politie te maken krijgt met een burger die sneller en buiten alle bestaande structuren om prioriteert waar de politie zich mee bezighoudt. De vraag is of de huidige cultuur houdbaar is en of op deze beweging voldoende is voorbereid. In de woorden van een leidinggevende binnen de opsporing:

'De burger maakt zelf altijd razendsnel, veel sneller dan dat wij dat eigenlijk doen, dingen belangrijk. En daar worden wij straks mee geconfronteerd als politie. Wat voor tekst hebben wij dan? Doen we dan mee? Bewegen we mee? Zijn we zo flexibel of hebben we een weerwoord? Hoe gaat dat eruit komen te zien?'

6

Burgerparticipatie in breder perspectief

Hoofdstuk 6

Burgerparticipatie in breder perspectief

De laatste jaren is een duidelijke trend zichtbaar dat het publiek steeds meer en actiever deel uitmaakt van het politiewerk. Dit is merkbaar in het werk op straat, maar volgens een forensisch onderzoeker ook in de opsporing:

'Het zit in Whatsappgroepen. Het zit in buurtonderzoeken. Het zit in camerabeelden opvragen. Dus het zit bijna per definitie overal. Burgerparticipatie is ook niet iets waarvoor je kunt kiezen. Het is er. Wij bepalen dat eigenlijk al bijna niet meer. De burger bepaalt of die participeert of niet. En die burger participeert steeds meer.'

Deze gevraagde en ongevraagde betrokkenheid brengt een aantal kansen en risico's met zich mee. In de volgende paragrafen worden de voor- en nadelen volgens de respondenten toegelicht. Het eind van dit hoofdstuk gaat in op welke zaken geschikt zijn voor burgerparticipatie en hoe vaak dit middel kan worden ingezet.

Kansen

Respondenten benoemen verschillende kansen en voordelen van het betrekken van burgers.

Informatie

De meest voor de hand liggende kans van burgerhulp is het verkrijgen van informatie. Burgerparticipatie vormt in feite de levensenergie van het politiewerk: handhaving, opsporing en vervolging draaien op informatie van aangevers en getuigen. Toch benadrukken respondenten dat het publiek nog eerder, vaker en actiever bevroegd kan worden. In veel gevallen wordt het bevroegen van het publiek als laatste redmiddel vanuit de opsporing gezien, terwijl het 'juiste' antwoord bekend is in de samenleving. Mensen weten alleen niet altijd wat zij gezien hebben, zijn zich niet bewust dat informatie waardevol is of voelen een drempel om zich te melden. Maar wanneer zij getriggerd worden door een bericht van de politie kan dit cruciale informatie opleveren. Het aantal zaken dat wordt opgelost door een tip vanuit het publiek is talloos. Het oplossingspercentage van zaken die in Opsporing Verzocht worden getoond ligt rond de veertig procent. Een medewerker van het Landelijk Team Opsporingscommunicatie geeft verschillende voorbeelden van dergelijke 'alwetendheid' van het publiek. Zo werd met hulp van burgers een voortvluchtige in Iran gelokaliseerd en de identiteit van een verdachte bij een grote vechtpartij op de Amsterdamse wallen achterhaald.

'Ik vind het magisch dat je een vraag stelt aan het publiek en hét antwoord terugkrijgt. Er zijn altijd mensen die weten hoe het zit.'

Deskundigheid

Deskundigheid wordt door veel respondenten genoemd als een groot voordeel van burgerparticipatie. Burgers hebben soms bepaalde kennis of een expertise die de politie zelf niet in huis heeft. Vaak wordt in dit verband kennis met betrekking tot OpenSource Intelligence of op digitaal vlak genoemd. Een concreet voorbeeld komt vanuit een respondent die meewerkte aan de afpersingszaak van de Jumbo waar een betaling in Bitcoins werd geëist. Deze digitaal onderzoeker licht toe:

'Er was toen nog niet zoveel informatie als nu. We waren wel op de hoogte van Bitcoins, maar wat waren dan de traceermogelijkheden? Toen kregen we een aantal tips van iemand die als private onderzoeker bij een bank werkte. Dat gesprek leverde los van een tactische clue ook een betrouwbaar contact op in die schimmige wereld.'

Maar het kan ook gaan om kennis op heel andere gebieden. Een leidinggevende binnen de opsporing vertelt over een gevoelig DNA-verwantschapsonderzoek onder een bepaalde etnische gemeenschap:

'Daar hebben we een adviescollege voor ingesteld om ons te helpen. Hoe kunnen we dit zo goed mogelijk doen? Dat we de medewerking van deze gemeenschap zo groot mogelijk krijgen, zonder dat dit tot allerlei spanningen leidt in de samenleving? Lokaal, nationaal of internationaal. Allemaal burgers die daarin meedenken.'

Bij de zaak van Tamar heeft vooral de technische deskundigheid van burgers een rol gespeeld. Het vraagstuk rondom de herkomst van het dopje toont bovendien nadrukkelijk de *wisdom of the crowd*: het feit dat een grote groep mensen een betere inschatting kan maken dan een of enkele experts. Een onderzoeker vertelt dat voordat het dopje werd gedeeld in de media eerst een Mazda-garage wordt benaderd:

'Twee oudere monteurs van wie eentje al dertig jaar bij Mazda werkte zeiden allebei: "Nee, dat is niet van Mazda." Dan ga je er wel vanuit dat dat dan wel zal kloppen. Het grappige is dus dat ik mijn broer belde die zei: "Ja, dat is gewoon een algemeen verbindingsdopje dat Aziatische auto's vaak hebben." Dan begin je te twijfelen.'

Nadat ook een andere garage ontkende dat het een Mazda-onderdeel was, wordt besloten om de vraag breed uit te zetten onder het publiek. Uit de reacties blijkt vervolgens dat het onderdeel wel degelijk aan Mazda gekoppeld kan worden. Bovenstaande illustreert het onvermijdelijke risico van het benaderen van één expert, namelijk dat de verkeerde expert wordt geraadpleegd of dat deze zelf ook een verkeerde inschatting maakt. In dit geval leidde de wijsheid van de massa inderdaad naar het juiste antwoord.

Bevoegdheden burger

Verschillende respondenten benoemen dat burgers in sommige opzichten veel vrijer zijn om te handelen dan de politie. Wanneer de politie bepaalde informatie nodig heeft, zijn er vergaande mogelijkheden door het inzetten van BOB-middelen. Hierbij is de politie wel gebonden aan het Wetboek van Strafvordering. Maar burgers kunnen wel zelfstandig handelen daar waar de politie toestemming van een officier van justitie of een rechter-commissaris nodig heeft. Een internetrechercheur geeft het voorbeeld dat zij niet zomaar lid mag worden van een afgesloten Facebook- of Telegramgroep, terwijl burgers dit wel kunnen. Ook het regelmatig bekijken van een Facebookprofiel is voor een burger bijvoorbeeld geen probleem, terwijl dit voor de politie onder stelselmatige informatie-inwinning valt en hiervoor is toestemming van het OM nodig. Zoals een internetrechercheur samenvat:

'Een burger kan meer dan ik kan, omdat ik word begrensd door de juridische bevoegdheden. Maar ik kan weer meer dan de burger, omdat ik mijn juridische bevoegdheden kan inzetten om te vorderen.'

Gebruik maken van de burgerlijke vrijheid is wel omstreden. Door het publiek direct of indirect te vragen bepaalde dingen te doen, is er immers sprake van sturing door de politie. Hierdoor komt burgeropsporing feitelijk ook onder strafvordering te vallen. Het spanningsveld wordt zichtbaar in het voorbeeld van een internetrechercheur over het gebruik van bepaalde online tools:

'Er komt zoveel bij kijken om zo'n tool even te gebruiken dat het dan makkelijker is om het te vragen aan een burger. Maar ik mag een burger niet sturen. Het zou dan fijn zijn als een burger het uitzoekt en het naar jou stuurt. Dan kan je die als getuige horen.'

Hoewel het dus handig kan zijn als een burger zelf met informatie komt, is het dus zeer belangrijk om hier vooraf goed over na te denken. Een medewerker van het OM geeft daarbij met klem aan dat de grens van burgerparticipatie wordt bereikt als de burger zelf de wet overtreedt:

'Als je van tevoren weet dat de persoon die je inzet een niet-toegelaten methode gebruikt, dan moet je daar wel drie keer over nadenken. Anders verlies je absoluut je integriteit en je rechtmatigheid naar de maatschappij.'

Opsporingsberichtgeving als tactisch middel

De laatste jaren is er veel veranderd met betrekking tot de inzet van opsporingsberichtgeving. Er zijn nu in de Aanwijzing Opsporingsberichtgeving meer mogelijkheden om informatie te delen. Zo kan tegenwoordig opsporingsberichtgeving ook worden ingezet in het kader van waarheidsvinding, als de identiteit van een verdachte al bekend is. Het gevolg is dat opsporingsberichtgeving steeds meer ook wordt ingezet als tactisch middel binnen een onderzoek. Een medewerker van het OM legt uit:

'Waar je vroeger met opsporingsberichtgeving als enige doel had het achterhalen van de identiteit van een verdachte, kun je opsporingsberichtgeving tegenwoordig veel breder inzetten; bijvoorbeeld als je denkt te weten wie de verdachte is, maar het bewijs niet rond krijgt.'

Er zijn een aantal verschillende doelen die met (opsporings)communicatie bereikt kunnen worden. Door een verdachte zo in beeld te brengen dat deze voor zijn omgeving herkenbaar is, kan deze geïsoleerd worden. Verder kan door berichtgeving de druk op een verdachte zo worden opgevoerd dat dit leidt tot nieuwe aanknopingspunten binnen het onderzoek. Het is bekend dat berichten in de media vaak leiden tot nieuwe informatie over de tap, omdat er ruis of reuring ontstaat en verdachten onderling gaan communiceren. In sommige gevallen komt het voor dat verdachten terug gaan naar de plaats delict. Een woordvoerder van de politie:

'Dat is juist iets wat ik aanmoedig en vaak nog een keer in rechte teams meegeef: "Je hebt beelden van die verdachten. Die hoeven we helemaal niet te tonen, want je weet wie het is. Zet er een tap op en laat mij zeggen dat je een getuige zoekt, ook al zoek je die helemaal niet. Je wilt gewoon dat zij gaan kletsen." Ik merk wel dat rechte teams daar sneller mee komen.'

In andere gevallen overstijgt het belang van de openbare orde of de veiligheid van bepaalde (criminele) personen het opsporingsbelang en is communicatie dan ook daarop gericht. Vaak leiden interventies tot conflicten en wantrouwen in het criminele circuit. Soms met excessief geweld zoals liquidaties tot gevolg. Wanneer bijvoorbeeld een partij drugs wordt onderschept, kan dit leiden tot onderlinge vergeldingen. Een snel en gericht persbericht kan de angel uit het geschil halen. Een medewerker van het OM:

'Soms moet je zorgen dat op korte termijn in alle kranten iedereen er aandacht aan gaat besteden. Daardoor kan je aan de criminelen laten weten dat een bepaald persoon het niet heeft gepikt, maar dat wij het in beslag hebben genomen. Je moet dan wel. Misschien niet in het belang van je onderzoek, maar als je een leven kunt redden of geweld kunt voorkomen, dan doe je dat.'

Capaciteit

Een groot voordeel van burgerparticipatie is dat het de politie capaciteit en tijd kan schelen. De afgelopen tijd is bijvoorbeeld op het gebied van vermissingen goed zichtbaar hoe burgers en politie elkaar kunnen versterken. Initiatieven zoals het Veteranen Search Team en Ready2Help dragen eraan bij dat in korte tijd grote aantallen zoekers kunnen worden opgeroepen. Ook de slagkracht van de opsporing wordt door de inzet van burgers vergroot. Door technologische ontwikkelingen verschuift de wereld, en dus de opsporing, steeds meer naar een onlineomgeving. Hierdoor wordt het niet alleen makkelijker om burgers te betrekken, maar kunnen zij ook steeds beter op onderzoek uit gaan. Deze burgers zijn soms bereid hier veel meer tijd aan te besteden dan dat de politie ter beschikking heeft. Een oud-politieman die nu bij Bellingcat werkt, een organisatie die door velen wordt gezien als het summum op het gebied van burgeropsporing, vergelijkt beide werelden:

'De casussen kun je niet vergelijken, de methodes en technieken daarentegen wel. Het enige verschil dat ik zie, is dat Bellingcat tijd neemt. Goed speuren, zoeken, analyseren kost gewoon tijd.'

Overeenkomstig benoemen respondenten dit ook in TGO Smid, waar bijvoorbeeld burgers hielpen met het zoeken naar de auto op internet. Een onderzoeker merkt hierover op:

'Ik vermoed dat wij daar zelf op enig moment ook achter hadden kunnen komen, maar onze vier mensen van het Team Internetopsporing kunnen niet tippen aan de honderd mensen die daar particulier mee bezig geweest zijn.'

Een expert van de verkeersongevallenanalyse is het hiermee eens en constateert:

'Mensen doen echt hun best en maken er een sport van om de politie te helpen. Die uren kun je nooit bij de politie maken. Dat is toch mooi.'

Snelheid

Een belangrijke kracht van burgerparticipatie is de snelheid waarmee nieuwe informatie verkregen kan worden. Burgers vinden vaak simpelweg eerder informatie dan de politie. Voor een deel heeft dit te maken met de wijze waarop de politieverzoeken zijn ingericht. Zoals eerder beschreven, kunnen burgers soms direct doorpakken waar de politie bepaalde procedures moet doorlopen. Aan de andere kant zijn burgers soms ook gewoon echt vaardiger om bepaalde dingen op te speuren. Op andere momenten is het ook gewoon een kwestie van weten of herkennen en bevindt het antwoord zich al onder het publiek.

Snelheid is om een aantal redenen belangrijk binnen een opsporingsonderzoek. Ten eerste scheelt het opsporingscapaciteit. Ten tweede is het belangrijk nabestaanden zo snel mogelijk antwoorden te geven en eventuele maatschappelijke onrust weg te nemen. Ten derde kan een onderzoek tijdkritische elementen bevatten. Hoe eerder gehandeld kan worden, des te groter de kans dat bijvoorbeeld sporen bewaard zijn gebleven of dat een dader nog niet is gevlucht. Al deze drie aspecten waren van toepassing in de zaak van Tamar. Een leidinggevende binnen de opsporing reflecteert op de waarde van deze wisdom of the crowd:

'Wij kunnen als politie onderzoek gaan doen naar waar zo'n dopje vandaan komt. Dan gaan we twee rechercheurs al die garagebedrijven rondsturen, die daar misschien na drie dagen achter komen. En nu heb je eigenlijk in een half uur misschien wel 300 tips, waarbij als je daar door je wenkbrauwharen doorheen kijkt er 230 richting een Mazda wijzen. Dan weet je ongeveer wel welke kant het opgaat. Dat geeft wel aan hoe krachtig dat medium is.'

Risico's en dilemma's

Wanneer burgers zich mengen in politieonderzoeken of zelfstandig gaan opsporen, kan dit een aantal negatieve gevolgen hebben. Op hoofdlijnen gaan deze over de veiligheid in de samenleving, gevolgen voor het onderzoek en het algemene functioneren van de politie.

Eigenrichting

Het meest genoemde risico van burgerparticipatie of -opsporing is dat burgers hierbij mogelijk het recht in eigen hand nemen. Dezelfde digitalisering die maakt dat mensen steeds gemakkelijker zelf onderzoek kunnen doen, vergroot ook de kans op grensoverschrijdende acties. De opkomst van sociale media maakt het relatief eenvoudig om vermeende daders aan de digitale schandpaal te nagelen. De gevolgen van dergelijke acties kunnen groot en langdurig zijn, legt een internetrechercheur uit aan de hand van de Capitoelbestorming:

'Once you're on the internet, the internet never forgets. Dus als jij wil gaan solliciteren voor een baan en vervolgens googelt iemand jouw naam en zegt: "Jij was bij de bestorming van het U.S. Capitol, ik ga jou echt niet aannemen." Dat moet je nog maar eens zien te verklaren dat jij het niet was.'

Een van de meest concrete voorbeelden van hoe burgerbetrokkenheid ook offline mis kan gaan, is de recente ervaring van pedojagers. Een medewerker van het wijkteam vertelt hoe zij ook te maken krijgen met mishandelingen van vermeende pedofielen:

'Hier hebben we ook gehad dat er een paar mishandeld zijn. Iemand zet een gezicht op sociale media en vraagt: "Weet iemand wie het is?" Binnen twee minuten weet men de naam. Dat kunnen we bij de politie niet zo snel vinden. Dat is een mooi en krachtig medium van: nu weten we wie het is. Maar hoe gaan we die persoon nu beschermen? Dat is lastig.'

Capaciteit

Binnen de context van burgerparticipatie is capaciteit een tweesnijdend zwaard. Aan de ene kant kan de hulp van het publiek de politieorganisatie veel werk besparen, aan de andere kant vraagt het ook een serieuze investering om hier goed mee om te gaan. Een medewerker vanuit de forensische opsporing merkt daarom op dat de politie zich niet te snel rijk moet rekenen:

'Het is niet rozengeur en maneschijn in de zin van: je hebt in één keer een half team erbij. Er zit werk aan. Je moet er ook in investeren.'

Het inzetten van opsporingscommunicatie vraagt volgens een woordvoerder dan ook de nodige politie-inzet, omdat er een grote hoeveelheid goedbedoelde tips binnenkomt waarvan maar een beperkt deel bruikbaar is. Het nadeel is dan ook dat men veel mensen achter de hand moet hebben. Dergelijke capaciteitsoverwegingen kunnen volgens een leidinggevende dan ook meewegen bij de keuze door het OM en de politie om burgerparticipatie wel of niet in te zetten:

'De angst is natuurlijk ook capaciteit, want als je het opengooit dan krijg je input en als je de capaciteit niet hebt dan zit je vast. Dat is ook wel een ding hoor.'

Ondanks deze overwegingen heeft de politie burgerbetrokkenheid maar voor een beperkt deel zelf in de hand. Men kan informatie delen en burgers vragen om mee te denken. De politie kan alleen niet of nauwelijks voorkomen dat burgers zich zelfstandig met een zaak gaan bemoeien. Los van de gevolgen die dit inhoudelijk voor een zaak kan hebben, heeft dit ook aanzienlijke personele consequenties voor de politie. Meerdere vermissingszaken uit het verleden hebben bijvoorbeeld laten zien dat een grote

betrokkenheid van het publiek ook een stevige politie-inzet of optreden vraagt om het in goede banen te leiden. Recente voorbeelden zijn Anne Faber, Willeke Dost en de broertjes Ruben en Julian. Een leidinggevende geeft het voorbeeld van de in 1997 vermoorde studente Anne de Ruijter de Wildt, een zaak die leidde tot grote maatschappelijke beroering:

‘Door die enorme druk moesten wij als politie meebewegen, maar veel andere dingen konden we toen niet doen. De zaak werd nog redelijk snel opgelost, maar stel dat Anne de Ruijter niet was gevonden dan was het nog een tijd doorgegaan. Het legde een enorm beslag op de capaciteit van de politie.’

Afbreukrisico

Een mogelijk risico van de inmenging van burgers is dat dit inhoudelijke gevolgen kan hebben voor het onderzoek en de rechtszetting. Het inzetten van burgerparticipatie vraagt dat er ook informatie gedeeld wordt met het publiek. Hierdoor bestaat de kans dat er daderkennis wordt vrijgegeven: kennis die normaal gesproken alleen de dader heeft. Hierdoor kan het bijvoorbeeld tijdens een verhoor lastiger worden om een verdachte te omsingelen of om zijn betrokkenheid aan te tonen. Een tweede mogelijk risico is dat het delen van specifieke informatie een verdachte kan aanzetten tot het vernietigen van sporen. Een voorbeeld hiervan is een verdachte die bepaalde kleding vernietigt die op beelden getoond is. Daderwetenschap weegt over het algemeen vrij zwaar binnen een opsporingsonderzoek. Maar meerdere respondenten wijzen er wel op dat er vaak meer vrijgegeven kan worden dan traditioneel wordt gedaan. Hierbij is het belangrijk om goed te kijken naar wat wel en niet gedeeld kan worden in het belang van het onderzoek.

Niet alleen wat er door de politie wordt gedeeld maar ook de wijze waarop een burger zelf informatie heeft verkregen, kan een risico vormen voor het onderzoek, de rechtszitting of de persoon zelf. Het kan bijvoorbeeld voorkomen dat de informatie van een burger zelf voortkomt uit een strafbaar feit. Respondenten geven regelmatig het voorbeeld van het fenomeen pedohunters. Hierbij overtreden de ‘hunters’ zelf regelmatig de wet door het uitlokken van een strafbaar feit of door het bezit van kinderporno.

In sommige gevallen kunnen er ook vraagtekens gezet worden bij de betrouwbaarheid en intenties van de burger zelf. Verschillende betrokkenen wijzen erop dat er bepaalde groeperingen zijn die zich bezig houden met opsporen van pedofielen. Soms is hierbij het sterke vermoeden dat dit meer wordt gedaan vanuit een PR-belang in plaats van het veiliger maken van de samenleving. Dit plaatst de politie voor het dilemma hoe met deze groepen om te gaan.

Zelfs wanneer burgers informatie rechtmatig verkrijgen, betekent dit niet dat dit altijd kan worden gebruikt. Dat komt omdat in veel gevallen de betrouwbaarheid van het burgerbewijs niet kan worden vastgesteld. Internetspecialisten wijzen bijvoorbeeld op de zorgvuldigheid die nodig is voor een betrouwbaar openbronnen onderzoek. Wanneer resultaten niet goed worden vastgelegd, kan het zijn dat bewijs of aanwijzingen van burgers niet verifieerbaar is. Dan kan het niet gebruikt worden voor een opsporingsonderzoek. Een medewerker van het OM vertelt over een casus waarbij van Bellingcat gebruikt is gemaakt:

‘Ik heb tegen de digitale expert van de politie gezegd: “Ik wil alleen bij mij binnenkrijgen waar jij een proces-verbaal van kan maken. Wat op een rechtmatige manier binnen is gehaald.” Niet alles wat burgers inbrengen, voldoet aan de bewijs- en opsporingsnormen waaraan ik moet voldoen. Ik mag bepaalde grenzen niet overschrijden, dus ik mag ook geen gebruik maken van wat anderen binnenhalen als ik weet dat ze die grenzen hebben overschreden.’

Tot slot kan de wijze waarop informatie verkregen is van invloed zijn op de strafmaat die door de rechter is opgelegd. Burgeropsporing waarbij namen en beelden gedeeld worden op met name social media

komt dicht in de buurt van *trial by media*. Wanneer verdachten zelf slachtoffer worden van een online heksenjacht kan het zijn dat de rechter hierdoor uiteindelijk een lichtere straf oplegt. Hoewel de reactie van het publiek slechts beperkt stuurbaar is, betekent het wel voor de politie dat er vooraf goed nagedacht moet worden over mogelijke consequenties van het delen van informatie en het beoogde doel. Bijvoorbeeld waarheidsvinding of een veroordeling. Verschillende respondenten vinden dat burgerparticipatie hierdoor makkelijker in te zetten is bij zaken met een relatief lichte strafmaat.

Welke zaken zijn geschikt voor burgerparticipatie?

De actieve inzet van burgerparticipatie brengt een aantal kansen en risico's met zich mee. Het is daarom belangrijk om een weloverwogen inschatting te maken om dit middel wel of niet in te zetten. Een leidinggevende binnen de opsporing benadrukt de afwegingen die hierbij centraal staan:

'Wees je bewust van wat je burgers vraagt om te doen. Welk effect heeft dat, welk effect kan dat hebben? Wat trek je over je heen en ben je daar klaar voor? En het is zeker niet in iedere zaak even handig om te doen. Of op ieder moment.'

Respondenten geven dan ook aan dat er niet één bepaald type zake is dat zich in het bijzonder goed leent voor het inzetten van burgers. Voorbeelden die wel regelmatig genoemd worden zijn vermissingen van vooral jonge kinderen, cold cases en het inzetten van burgers bij digitale onderzoeken. Over het laatste type zaken zegt een teamchef binnen de opsporing:

'Op specifieke vlakken van het digitale domein denk ik dat je er bijna niet aan ontkomt om kennis van buiten te gebruiken. Want die kennis moet je als politie niet in huis willen hebben. Die gebruik je maar exemplarisch en kun je misschien ook niet bijhouden op het niveau dat daarvoor nodig is.'

Ondanks dat de inzet van burgers uiteindelijk casusafhankelijk is, komen er uit de gesprekken wel een aantal specifieke kenmerken naar voren die een zaak in meer of mindere mate geschikt maken. Het eerste kenmerk dat door veel respondenten genoemd wordt, is dat een zaak een zekere mate van maatschappelijke impact moet hebben. In veel gevallen is dit het gevolg van een onschuldig en kwetsbaar slachtoffer, zoals kinderen of ouderen. Een leidinggevende binnen de opsporing legt uit hoe de impact van de zaak van Tamar leidt tot een grote mate van betrokkenheid onder het publiek:

'Burgers denken: wat gebeurt hier nou? Er wordt een meisje van 14 doodgereden en die mensen rijden gewoon door. En in de optiek van mensen is het onbestaanbaar dat je dat niet gemerkt hebt. Dus dan is het een bewuste actie geweest. En dan zijn mensen heel gemotiveerd natuurlijk.'

Omdat de emotionele beleving van burgers belangrijk is voor de betrokkenheid wijzen enkele respondenten er wel op dat er niet te vaak een beroep op het publiek gedaan moet worden. Het risico bestaat dat er een vorm van gewenning ontstaat en dat de oproep niet meer opvalt of gaat vervelen. Ook geeft een woordvoerder van de politie aan dat je ervoor moet waken om het publiek herhaaldelijk te benaderen met aanvullende vragen binnen één zaak.

'Als je het goed wilt doen, kan het eigenlijk maar één keer. Want dan heb je wel je piek en daar moet je zoveel mogelijk proberen te vragen wat je kan vragen. Als je in een zaak iedere week aandacht gaat vragen voor iets denken mensen ook: lekker slordig, had je dat niet vorige week allemaal in één keer kunnen doen? Tenzij het tactisch is, dan is er veel mogelijk.'

Een tweede kenmerk heeft te maken met hoeveel informatie en onderzoeksrichtingen de politie zelf heeft. Hoe meer richting het onderzoek heeft, des te minder de opsporing op dat moment afhankelijk is van informatie uit het publiek. Daartegenover is het niet alleen nuttiger maar ook makkelijker om informatie weg te geven wanneer de politie zelf weinig heeft. Een betrokkene uit de opsporing constateert dat de zaak van Tamar “echt gemaakt was voor burgerparticipatie”. De politie liep snel tegen beperkingen aan en burgers mochten alles zien, want zoveel was er niet. Een respondent vanuit de eenheidsleiding concludeert dan ook:

‘Wat je ervan leert is dat je makkelijker tot dit besluit komt als je zelf minder in handen hebt. Als je het gevoel hebt dat je je eigen bewijsmatrix aan het vullen bent, heb je minder nodig. Als die een soort van blanco blijft in je scenario’s en bewijsmateriaal, dan heb je weinig te verliezen. Ik denk dat dat wel een duidelijk leerpunt is van deze casus.’

Conclusie

Hoofdstuk 7

Conclusie

In voorgaande hoofdstukken is ingegaan op verschillende aspecten rondom de inzet van burgerparticipatie tijdens TGO Smid: de wijze waarop dit middel is ingezet, de afwegingen die zijn gemaakt en wat de waarde is geweest voor het onderzoek. Vervolgens is gekeken naar de leerpunten voor de interne organisatie en de samenwerking. De houding van betrokkenen uit het onderzoek zijn afgezet tegen de culturele context van de politieorganisatie en het OM. Tot slot is ingegaan op de kansen en risico's van burgerparticipatie voor toekomstige onderzoeken. Aan de hand van deze bevindingen zal in dit hoofdstuk de centrale vraag worden beantwoord:

Welke leerpunten heeft de inzet van burgerparticipatie ten behoeve van TGO Smid opgeleverd en op welke wijze kan informatie van burgers worden benut binnen gelijksoortige, toekomstige opsporingsonderzoeken?

Bijzondere participatie: snel en transparant

De belangrijkste leerpunten uit TGO Smid zijn:

1. Het kan zeer waardevol zijn om burgerparticipatie in een vroeg stadium van het onderzoek in te zetten.
2. Het delen van specifieke informatie levert voor de opsporing relevante informatie op.

Burgerparticipatie bestond in dit onderzoek uit twee verschillende oproepen. Ten eerste toen de moeder van Tamar de bestuurder in het televisieprogramma Op1 vroeg zich te melden. Ten tweede toen de politie via de eigen kanalen onderdelen die in de berm waren aangetroffen en een voertuig toonde.

Deze oproepen zijn niet heel anders dan opsporingscommunicatie in andere onderzoeken. Wat minder gebruikelijk is, is dat in deze zaak snel de media werd gezocht. De eerste oproep was al na drie dagen en de tweede een week na het ongeval. Ook de hoeveelheid informatie die door de opsporing met het publiek werd gedeeld, is redelijk uitzonderlijk. In de tweede oproep gaf de politie met de beelden het grootste deel van de op dat moment beschikbare aanwijzingen weg. Hoewel de manier waarop het publiek werd ingezet niet nieuw was, was de timing en transparantie waarmee dit gebeurde wel vooruitstrevend.

Het vroegtijdig inzetten van burgerparticipatie werpt binnen TGO Smid zijn vruchten af. Binnen een dag komt er door een tip van een burger zicht op het betrokken voertuig en een mogelijke bestuurder. De belangrijkste waarde van de burgerhulp is vooral de versnelling die het brengt binnen het onderzoek. Achteraf gezien zou het voertuig waarschijnlijk ook met de gebruikelijke tactische middelen zijn opgespoord, maar nooit met de snelheid waarmee dit nu gebeurde.

Anders, omdat...

De keuze om vroegtijdig naar buiten te treden is terug te leiden tot een aantal kenmerken van de zaak en enkele betrokken personen. Overwegingen die specifiek over deze zaak gaan, komen voort uit de ernst en de maatschappelijke gevolgen van het incident. Het was belangrijk zo snel mogelijk antwoorden te vinden, maatschappelijke onrust weg te nemen en te laten zien dat de politie alle beschikbare mogelijkheden inzette om de zaak op te lossen. Daarbij liep het onderzoek al snel vast. Doordat er weinig aanknopingspunten of onderzoeksrichtingen waren, was het ook makkelijker om informatie te delen met het publiek. In dit geval was er nauwelijks afbreukrisico.

Ondanks de inhoudelijke argumenten om de zaak naar buiten te brengen, kan deze beslissing niet los worden gezien van de culturele context binnen de politie en het OM. Over het algemeen worden beide organisaties als conservatief en terughoudend omschreven als het aankomt op het delen van informatie. In sommige gevallen is dit gerechtvaardigd op basis van zaakafhankelijke overwegingen om het onderzoek niet te schaden. Tegelijkertijd is er een diepgewortelde cultuur waarin mensen worden opgevoed om niets te delen en het begrip 'afbreukrisico' mythische proporties heeft aangenomen. TGO Smid kenmerkt zich door de opvallende visie en houding van enkele betrokkenen. Een aantal mensen, onder wie de TGO-leider, wilde dit onderzoek bewust anders aanpakken vanwege een roep om verandering binnen de opsporing. Het anders doen werd in dit geval vergemakkelijkt doordat verschillende betrokkenen bekend waren met het 'Engelse model' van negentig procent delen en tien procent achterhouden. Hierdoor werd het gelegitimeerd om meer prijs te geven aan het publiek dan gebruikelijk.

Participatie als intern samenspel

De zaak van Tamar toont hoe belangrijk het samenspel van de interne politieorganisatie is voor de inzet van burgerparticipatie. De informatiebehoefte vanuit het opsporingsonderzoek vormt de directe aanleiding om de hulp van het publiek in te roepen. De Afdeling Communicatie ondersteunt in dit proces bij het formuleren van de vraag en het benaderen van het publiek. Tijdens TGO Smid is de interne samenwerking vanaf het begin af aan anders dan de gebruikelijke structuur. In plaats van het gebruikelijke rechtstreekse contact tussen de Afdeling Communicatie en de TGO-leider treedt een medewerker vanuit de opsporing op als adviseur burgerparticipatie. Deze toegevoegde rol ervaren betrokkenen als positief. De adviseur denkt vanuit opsporingsperspectief (vroegtijdig) mee over de mogelijkheden van burgerparticipatie. Tegelijkertijd ontstaat er binnen de hectiek van een TGO een stabiel aanspreekpunt voor de Afdeling Communicatie. Woordvoerders kunnen snel informatie krijgen en tegelijkertijd wordt de TGO-leider ontlast doordat deze persoon (opsporings)communicatie deels kan delegeren.

TGO Smid laat nadrukkelijk zien dat een voorwaarde voor goede interne samenwerking is dat rollen en doelen helder zijn. Doordat er in dit geval van de traditionele TGO-communicatiestructuur wordt afgeweken, leiden onduidelijke communicatielijnen, opdrachten en beslissingsbevoegdheid op enkele momenten tot ruis. Bovendien ontstaat er wrijving omdat professionals vanuit communicatie en opsporing zich op elkaars vakgebied gaan bewegen. Dieper liggend leiden verschillende visies op burgerparticipatie tot botsende opvattingen over bijvoorbeeld het (blijven) informeren van het publiek.

Omdat de zaak van Tamar een verkeersincident betreft, speelt het wijkteam in deze zaak een grotere rol dan bij de meeste TGO's. Het zijn de blauwe collega's die Tamar aantreffen, reanimeren en de eerste wegafzettingen doen. Ook in de dagen daarna speelt het basisteam een belangrijke rol bij het uitkijken naar en in beslagnemen van mogelijk betrokken voertuigen. Medewerkers op straat of aan de balie worden in de praktijk vaak als eerste aangesproken. Deze collega's ervaren het als vervelend wanneer de opsporing zonder voor aankondiging naar buiten treedt en burgers daardoor eerder of meer informatie hebben dan zij. Wanneer het wijkteam wordt verrast door persberichten heeft dit emotionele gevolgen voor de collega's die direct betrokken waren bij het incident. Maar wanneer informatie uit het onderzoek wordt gedeeld met het wijkteam wordt dat als positief ervaren: dit helpt bij de verwerking en geeft vertrouwen dat er door collega's alles aan gedaan wordt om de zaak op te lossen.

Blijven verbinden met het publiek

Een leerpunt vanuit TGO Smid is dat de inzet van burgerparticipatie naast een goede samenwerking ook een goede organisatorische voorbereiding vraagt. De essentie is dat er een informatiestroom ontstaat van en naar het publiek, bijvoorbeeld in de vorm van een tipproces. In de zaak van Tamar werd de opsporing overvallen door een groot aantal tips. Het is dus belangrijk om een concrete kick-off vast te stellen en te zorgen voor voldoende capaciteit om alle reacties van het publiek te beoordelen en waar

nodig op te volgen. Een goede terugkoppeling is een essentieel onderdeel van een goede verbinding met het publiek. Dit bestaat uit drie niveaus:

1. individuele ontvangstbevestiging;
2. terugkoppeling over de informatiebehoefte om het aantal (onnodige) tips te reguleren;
3. terugkoppeling over de voortgang en afronding (waarbij ook aandacht is voor de bijdrage van het publiek en het wegnemen van eventuele maatschappelijke onrust).

Een zorgvuldige afweging

De gevolgen van burgerparticipatie voor de politieorganisatie en het onderzoek maken dat het van belang is om de inzet van dit middel zorgvuldig af te wegen. Want niet iedere zaak is hiervoor geschikt. De belangrijkste kracht van burgerparticipatie laat zich omschrijven als 'melden, weten, vinden'. Het publiek kan worden ingezet om getuigen te vinden, expertise op te halen of de ogen en oren van de massa te gebruiken om bijvoorbeeld personen, locaties of voertuigen op te sporen. De toegevoegde waarde van burgerparticipatie voor de politie is tweeledig: de samenleving is ten eerste een bron van nieuwe informatie en tegelijkertijd vaak in staat om informatie sneller te verkrijgen dan de politie. Hierdoor kan burgerparticipatie schaarse tijd en capaciteit schelen. Daarnaast kan burgerparticipatie als dekmantel dienen voor een tactische inzet, zoals het onder druk zetten of isoleren van een verdachte. Bij de inzet van burgerparticipatie moet wel rekening gehouden worden met enkele risico's:

1. de kans op fysieke of digitale eigenrichting;
2. mogelijke onbetrouwbaarheid of juridische onbruikbaarheid van burgerbewijs;
3. gevolgen van het delen van (dader)wetenschap voor het onderzoek;
4. invloed op capaciteit.

Capaciteit is een tweesnijdend zwaard. Burgerparticipatie kan capaciteit schelen, maar ook capaciteit kosten. Bijvoorbeeld voor het verwerken van tips.

Tot slot

Het onderzoek naar het ongeval van Tamar laat de waarde van burgerparticipatie zien wanneer dit opsporingsmiddel snel wordt ingezet in een zaak met weinig aanknopingspunten en een grote maatschappelijke impact. In deze zaak werd burgerparticipatie geïnitieerd door de politie. Het is echter belangrijk om te beseffen dat burgerparticipatie geen eenzijdige keuze meer is van de politie. Vooral in zaken die de samenleving raken, voegen burgers zich steeds meer gevraagd en ongevraagd in. Daarom is burgerparticipatie niet alleen meer een instrument ten dienste van de politie, maar een vaststaand gegeven binnen het moderne politiewerk. Het in goede banen leiden hiervan optimaliseert de kansen voor de opsporing en verkleint de inherente risico's van burgerbetrokkenheid.

Als TGO Smid de politie iets leert, is het dat er kracht zit in het tonen van kwetsbaarheid en het aangeven van eigen beperkingen. Het is geen schande, risico of zwakte om waar nodig de hulp van de samenleving in te roepen. Sterker nog, de opsporing haalt haar beste resultaten dankzij en niet ondanks het publiek. Een eigentijdse relatie met de samenleving vraagt een andere houding. Een andere houding gekenmerkt door lef en openheid. Van anders denken naar anders durven en anders doen.

In **hoofdstuk 8** 'Aanbevelingen voor de politiepraktijk' zullen deze bevindingen worden vertaald naar praktische handvatten voor burgerparticipatie binnen opsporingsonderzoeken.

Aanbevelingen voor de politiepraktijk

Hoofdstuk 8

Aanbevelingen voor de politiepraktijk

Burgerparticipatie is geen nieuw verschijnsel. De politie is altijd al afhankelijk van burgers om de samenleving te dienen en te beschermen. Hoewel burgerparticipatie op basisteamniveau een redelijk vast onderdeel is van het politiewerk, is dit binnen de opsporing niet vanzelfsprekend. Binnen de opsporing is men veelal nog zoekende om de hulp van het publiek goed vorm te geven. In dit hoofdstuk staan drie aanbevelingen voor burgerparticipatie in opsporingsonderzoeken.

Versnel

Zet burgerparticipatie in de beginfase van een onderzoek in

Of het nu gaat om opsporingscommunicatie via gebaande paden zoals Opsporing Verzocht, of meer innovatieve vormen zoals hackathons: in de loop der jaren heeft burgerparticipatie in ruime mate haar waarde bewezen voor de opsporing. Alleen wordt burgerparticipatie vaak pas ingezet als laatste redmiddel. Pas wanneer alle andere opsporingsrichtingen zijn opgedroogd, wordt overwogen om naar buiten te treden. Dit maakt de twee belangrijkste kansen van burgerparticipatie kleiner: de kans dat mensen nog relevante informatie kunnen herinneren en de kans op versnelling in het onderzoek dankzij burgerinformatie. Het zien van burgerparticipatie als volwaardige opsporingsmethode betekent in de beginfase van een onderzoek een bewuste afweging: zetten we burgerparticipatie in, en zo ja, hoe?

Maak een specialist binnen het opsporingsonderzoek verantwoordelijk

In de huidige werkwijze van de opsporing is burgerparticipatie nog geen vast onderdeel van het proces. Vaak wordt er pas aan dit middel gedacht wanneer het onderzoek vastloopt. En als het al overwogen wordt, schuift het in de hectiek van een onderzoek al snel weer naar de achtergrond. De inzet van burgerparticipatie kan meer geborgd worden door een lid van het opsporingsteam te benoemen als adviseur of taakaccenthouder. Belangrijk voor deze rol is ook een bepaald mandaat of doorzettingsmacht om te voorkomen dat er alleen een extra verdragende schakel bij komt. De meerwaarde van deze rol bestaat uit het standaardiseren van het proces, het proactief inzetten van burgerparticipatie en het beter verbinden van communicatie, blauw en opsporing.

Laat de Afdeling Communicatie vroegtijdig meedenken

De Afdeling Communicatie is essentieel voor het betrekken van burgers bij een opsporingsonderzoek. Het zo effectief mogelijk bereiken van het publiek vraagt namelijk een zorgvuldige afweging van doelgroepen, vormen en mediakanalen. Daarnaast hebben communicatiemedewerkers een belangrijke rol bij het concretiseren van de informatiebehoefte van de opsporing en het vervolgens formuleren van de meest geschikte vragen. Een duidelijk afgebakende en gerichte vraag levert meer relevante respons op en voorkomt een overvloed aan niet-relevante reacties. Het is daarom waardevol om communicatiemedewerkers in een vroeg stadium mee te laten denken over kansen voor het opsporingsonderzoek.

Vertraag

Leg beelden naast elkaar

Burgerparticipatie is een abstract en veelzijdig begrip. Daarom wordt burgerparticipatie op veel verschillende manieren uitgelegd. Uiteenlopend van het informeren van burgers tot het laten meedenken of laten meebeslissen van burgers. Doelen kunnen te maken hebben met een specifiek opsporings-

belang, een verandering binnen de opsporing of het meebewegen met een maatschappelijke ontwikkeling. Voordat burgerparticipatie wordt ingezet, is het belangrijk om de tijd te nemen om deze beelden naast elkaar te leggen en helder te krijgen wie wat voor ogen heeft. Wanneer betrokkenen verschillende vormen en doelen voor ogen hebben, leidt dit namelijk onvermijdelijk tot frictie en onbegrip. Het is dus belangrijk om in de hectiek van een onderzoek de tijd te nemen om eerst af te spreken:

- wat we willen weten;
- welke vragen we daarvoor moeten stellen;
- welke informatie we delen;
- en wie daarvoor verantwoordelijk is.

Neem de tijd om een backoffice in te richten

Het inzetten van burgerparticipatie vraagt om een goede voorbereiding op de reacties die hopelijk gaan komen. Een deel van de voorbereiding is praktisch: zorg dat er duidelijke kanalen zijn waar tips kunnen binnenkomen of doorgestuurd kunnen worden. Bijvoorbeeld een gemakkelijk te onthouden e-mail-adres. Daarnaast is het essentieel om voldoende capaciteit vrij te maken om het backoffice te bemensen. Binnenkomende tips moeten gescand, beoordeeld en soms opgevolgd worden. Het is vaak niet te voorspellen hoeveel reacties een hulpvraag op gaat leveren. Het risico van te weinig capaciteit wanneer er grote aantallen reacties binnenkomen, is dat er een achterstand wordt opgebouwd die bijna niet meer weg te werken is. Of mogelijk belangrijke informatie wordt over het hoofd gezien.¹²

Zorg voor een duidelijke kick-off

Een goede en geïnformeerde timing is belangrijk. Niet alleen voor een maximale impact op het publiek, en daarmee zoveel mogelijk en de juiste mensen te bereiken, maar ook om de eigen organisatie in positie te brengen. Realiseer dat veel burgers de hele politieorganisatie zien als een frontoffice. Tips en informatie kunnen via veel verschillende kanalen binnenkomen. Van het algemene politienummer tot de wijkagent die op straat wordt aangesproken omdat die toevallig in de buurt is. Wanneer collega's niet worden geïnformeerd, kunnen zij door deze contacten worden overvallen. Bovendien kan het emotionele gevolgen hebben voor collega's die op de een of andere manier betrokken zijn (geweest) bij de zaak als zij onverwacht met berichtgeving worden geconfronteerd.

Vertel

Delen is vermenigvuldigen

Het culturele en juridische DNA van de politie maakt dat informatie veelal één kant op stroomt. Wanneer een informatiestroom de weg heeft gevonden tot de politiestructuren, zal diezelfde stroom niet gauw meer naar buiten stromen. Toch loont het om meer te delen met het publiek om twee redenen:

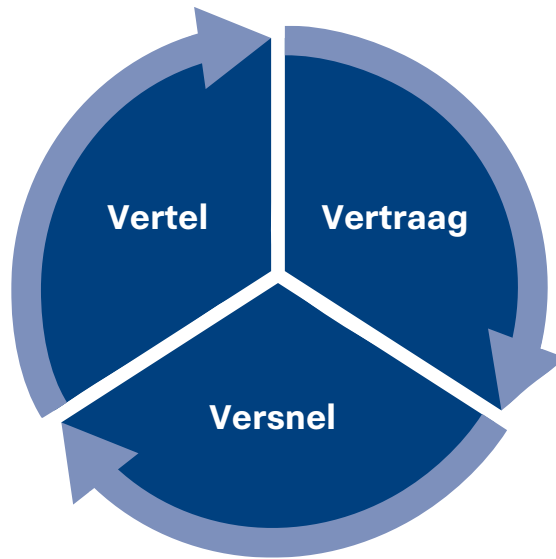
1. Het is vaak nodig om bepaalde informatie prijs te geven om een gerichte vraag te kunnen stellen. Bijvoorbeeld een bepaald logo of kledingstuk geeft iets om naar uit te kijken en stelt het publiek daarbij ook zelf in de gelegenheid om te filteren.
2. Ten tweede kan informatie die geen waarde heeft voor de opsporing wel waardevol zijn voor iemand anders. Het is simpelweg nooit te voorspellen waar een tipgever op aanslaat. Het optimaal benutten van burgerparticipatie vraagt een andere manier om naar informatie te kijken: van negentig procent niet delen naar tien procent niet delen. Een paradigmaverschuiving van "Nee, tenzij" naar "Ja, tenzij".

12 In veel gevallen kan gebruik worden gemaakt van de landelijke opsporingstiplijn 0800-6070. Deze telefooncentrale in Driebergen is dag en nacht bereikbaar en hiermee is een eerste opvang van tips automatisch geregeld.

Laat het publiek invoegen, toevoegen, uitvoegen

De inzet van het publiek is niet helemaal vrijblijvend. Het schept een bepaalde verplichting en vraagt een zekere mate van wederkerigheid. Burgerparticipatie is daarmee geen eenmalige actie, maar onderdeel van een proces met een duidelijk begin en einde. Vergelijkbaar met het invoegen, toevoegen en uitvoegen in het politieproces worden burgers uitgenodigd om mee te denken of te melden, dragen zij bij aan het onderzoek en waarna hun bijdrage moet worden afgerond. Denk vooraf dus na over hoe burgers betrokken worden, hoe zij betrokken blijven en hoe ze worden geïnformeerd over hun bijdrage en de afwikkeling hiervan. Pas dan is er sprake van een echte participatiestrategie binnen het opsporingsproces.

Figuur 16. Burgerparticipatie als doorlopend proces binnen de opsporing.

Bijlage

Bijlage

Lijst van respondenten

Functie	Aantal
Bedrijfsvoeringsspecialist A, Communicatie	1
Bedrijfsvoeringsspecialist B, Communicatie	1
Bedrijfsvoeringsspecialist C, Communicatie	2
Eenheidschef	1
Openbaar Ministerie	2
Operationeel Expert FO	1
Operationeel Expert TO	1
<i>Operationeel Expert TO</i>	1
Operationeel Specialist A FO, VOA	1
Operationeel Specialist A TO	3
Operationeel Specialist A, digitale expertise	1
Operationeel Specialist B, digitale expertise	1
Operationeel Specialist C TO	2
Operationeel Specialist E	2
Sectorhoofd (OS)	2
Senior GGP, wijkagent	3
Senior Intelligence	1
Teamchef C (OS)	2
Totaal	28

Op 25 juli wordt het levenloze lichaam van de 14-jarige Tamar aangetroffen op de Waterlandse Zeedijk in Zuiderwoude. Alles wijst erop dat zij slachtoffer is geworden van een noodlottig ongeval. Van de bestuurder ontbreekt ieder spoor.

Al vroeg in het onderzoek wordt duidelijk dat de politie de hulp van het publiek nodig heeft. Er zijn weinig aanknopingspunten. De recherche besluit daarom al na enkele dagen om naar buiten te treden. Eerst doet zij via een landelijk televisieprogramma een oproep aan de dader om zich te melden. Wanneer dit niets oplevert, deelt zij specifieke aanwijzingen uit het onderzoek. Uiteindelijk is het een tip van een burger die naar het betrokken voertuig in Duitsland leidt.

Het delen van informatie, bijvoorbeeld beeldmateriaal, in een politieonderzoek is typisch een voorbeeld van burgerparticipatie. Hoewel dit middel al decennia wordt toegepast, is de inzet in met name zwaardere onderzoeken nog lang niet vanzelfsprekend. In dit onderzoek leidt burgerparticipatie tot succes, maar ook interne discussie. Dat roept de vraag op hoe de politie de hulp van burgers optimaal kan benutten.

Op verzoek van de Dienst Regionale Recherche Noord-Holland deed de Politieacademie onderzoek naar de wijze waarop burgerparticipatie hier is ingezet. Het doel was om te leren van de ervaringen die zijn opgedaan. Deze publicatie beschrijft de uitkomsten van dit onderzoek.

